

Kõrgem Kunstikool Pallas

Fotograafia osakond

Tartu vanad tänavapoed

Lõputöö

Tuule-Mari Kaarna

Juhendaja: Peeter Laurits

Tartu 2021

SISUKORD

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS	3
1. MÄLU JA AJALUGU	5
1.1 Mälu subjektiivsus	5
1.2 Mälu vajalikkus	6
1.3 Arhiivinduse subjektiivsus	6
1.4 Arhiivinduse vajalikkus	8
2. VÄIKEKAUPLUSED	9
1.1. Mis on väikekauplus?	9
1.2 Tartu kaubanduse ajalugu	10
1.4 Väikekaupluste tähtsus tartlastele	14
3. TARTU VÄIKEPOED MÄLUS	17
3.1 Üleskutse	17
3.2 Erasikute mälestused populaarseimastest poodidest.	18
3.2.1 Toome pood	18
3.2.2 Herne pood	19
3.2.3 Tartu pood	20
3.2.4 Kuu pood	20
3.2.5 Ümera kauplus	21
3.3 Arhiivimaterjalid populaarseimast poodidest	21
3.3.1 Toome pood	21
3.3.2 Herne pood	22
3.3.3 Tartu pood	24
3.3.4 Kuu pood	26
3.3.5 Ümera pood	26
3.4 Tartu väikekauplused kultuuris	27
4. TEOS “TARTU KODUKAUPLUSED”	31
4.1 Ajaloo kunstis kujutamine	31
4.2 Teose loomisprotsess	31
4.3 Teose kirjeldus	33
KOKKUVÕTE	33
SUMMARY	36
KASUTATUD KIRJANDUSE LOETELU:	38
LISAD	43
Lisa 1. Praktiline töö	43

SISSEJUHATUS

Käesolev tekst on kirjalik osa projektist “Tartu väikepoed mälus”. Kirjalikus osas käsitletakse väikekauplusi, mille kohta on inimestel kõige rohkem tundeid ja mälestusi. Populaarseimate poodide väljaselgitamiseks pöördub autor läbi sotsiaalmeedia otse tartlaste poole. Lisaks sellele uurib kirjalik osa mälu ja selle toiminguid. Näiteks, mis eesmärgil inimesed meenutavad ja millised mälestused püsivad kauem meeles.

Töö kõige tähtsamad märksõnad on mälu ja nostalgia. Tegemist pole tööga, mis uurib ajaloolisi fakte vaid toetub tartlaste tundemaailmale ja meenutustele. Kuna Tartus on väikepoode olnud väga suur hulk, peatub käesolev töö ainult hetkel inimestel kõige tugevamalt meeles olnud poodidel, kuna need omavad ka Tartu kogukonna jaoks järelkult kõige suuremat tähtsust. Valik pole piiratud suletud kauplustele, kuna ka siiaaani aktiivsed väikepoed väärivad tähelepanu.

“Tartu väikepoed mälus” arhiveerib muutuvat linnaruumi ja selle nähtamatut tundeversiooni. Kuna mälestused on osa nii indiviidi enese-definitsioonist kui ka inimgrupi identiteedist, on Tartu väikepoed ja mälestused nendest osa tartlase olemusest. Ka autor ise on tartlane, mis on üheks teema valiku põhjuseks.

Tartu väikekauplused on aktuaalne teema, kuna massiline poodide sulgemine on veel inimestel meeles ja sümboliseerib nende jaoks möödunud aastakümneid ning noorusaega. Väikekauplustest on kirjutatud artikleid ja neid on mainitud raamatutes. Kuu poest on kirjutatud ka laul. Seetõttu võib väita, et väikepoed on jätnud oma jälje Tartu kultuuri ja olemusse.

Kuna suur osa arutelu on ebastabiilsetel sotsiaalmeedia platvormidel ja paljusid mälestusi ei arhiveerita, hakkavad need mingi hetk kaduma, võttes sellega kaasa ka osakese tartlastest. Lisaks sellele omab väärtust ka töö praktiline osa, mis seob omavahel ajaloo ja tänapäeva. Teos annab autorile võimaluse väljendada oma nostalgilisi tundeid Tartu väikekaupluste kohta.

Kirjaliku osa eesmärk on lahti mõtestada mälu, anda ülevaade Tartu poodide ajaloost, leida tartlaste seas kõige populaarsemad väikekauplused ja kirjeldada nende atmosfääri ja lugu. Lisaks sellele kirjeldab kirjalik osa teose loomise protsessi.

Töö on jaotatud neljaks osaks: esimeses lahatakse mälu ja ajalugu, teises osas defineeritakse väikepoed ja käsitletakse nende ajalugu ning tähtsust, kolmandas osas tuuakse esile inimeste mälestused väikekauplustest, neljandas osas kirjeldatakse teose loomisprotsessi. Teose sisu on seotud tartlaste mälestustega ja seeläbi on kõik osad teistega seotud.

Materjalidena kasutab autor DIGARi Eesti artiklite portaalis leitud artikleid, arhiivimaterjale, teadusuuringuid mälust ja inimeste postitusi ja kommentaare sotsiaalmeediast. Materjali rohkusega loodab autor saavutada mitmekülgse ülevaate teemast.

Autor valis praktilise osa väljundiks fotokollaaži kuna on neli aastat fotograafiat õppinud. Kuna fototöötlus on läbi õpingute olnud autori üks tugevaid külgi, väljendab kollaaž paremini autori isikupära kui seda teeks fotoseeria.

1. MÄLU JA AJALUGU

1.1 Mälu subjektiivsus

Mälu kujutab endast inimese poolt varem tajutu, läbielatu või tehtu peegeldust inimese teadvuses ka siis, kui need nähtused ja tegevused enam otseselt inimesele ei mõju. Inimese poolt tajutu säilib teatud aja inimese mälus. (Kõverjalg 1996: 43) Käesoleva töö raames pole vajadust uurida mälu erinevaid põhiprotsesse vaid ainult neid, mis seonduvad mineviku mäletamise ja nostalgiaga.

Sõna Nostalgia tuleneb kahest kreeka sõnast. Need on *nostos*, mis tähendab tagasi koju pöördumist ja *algia*, mis tähendab igatsust. Seeläbi võib nostalgiat defineerida kui igatsust koduse ja tuttava järele. Nostalgia on uurinud Harvardi ülikooli professor, kunstnik ja kirjanik Svetlana Boym, kes pakub nostalgiale definitsiooniks igatsust kodu järgi, mida enam ei eksisteeri või mida ei eksisteerinudki. (Boym 2007: 7)

Boym selgitab, et hoolimata Kreeka juurtest ei pärine termin nostalgia tegelikult Kreekast. Sõna allikas ol hoopis Šveitsi tudeng Johannes Hofer aastal 1688. 17. sajandil peeti nostalgiat ravitavaks haiguseks, nagu tavaline külmetus. Šveitsi arstid uskusid, et oopium, kaanid ja retk Alpidesse on lahendus. 18. sajandi lõpuks olid arstid aga avastanud, et tagasipöördumine ei ravinud sümptomeid, vaid võis neid hoopis hullemaks teha. Boym lisab, et tihti pandi nostalgia valediagnoos tuberkulooshaigetele. (Boym 2007: 7)

Nostalgia kirjeldades ütleb Boym, et tegemist tundub igatsusega koha järgi, kuid tegelikult on tegemist igatsusega teise aja järgi – olgu selleks siis näiteks lapsepõlv või mingi fantaasia, mis me endale sellest loonud oleme (Boym 2007: 7). Nostalgia on lahatud ka eesti kirjanduses. Nimelt kirjutab Anti Kidron raamatus “Oskate olla enda psühholoog” järgnevalt: “Nostalgia ja nukrus moonutavad ajataju, nii et inimene ei suuda enam elada täisväärselt siin-ja-praegu. Selle asemel triivib ta meel sellesse kauniks mõeldud möödanikku, mida säärasena kunagi ei olnud ja mis ka enam ealeski tagasi ei tule.”. Lisaks nostalgiale kasutab Kidron ka terminit härdameelsus. (Kidron, 1997: 76)

Kui nostalgia on igatsus meie mälestustes eksisteeriva kohta, tuleb arvesse võtta, et inimmälu on ebaaus ja ebatäpne. Osana tundelisest olendist salvestab aju mälestusi, mis seonduvad tugevate emotsioonidega. Teadvuse kallutatuse mõjutab inimeste reaalsustunnet – kui inimene millestki ei tea või midagi ei mäleta, siis seda tema jaoks ei eksisteeri.

Mälul on omadus negatiivseid kogemusi kiiremini unustada. W. Richard Walker ja John J. Skoworski kirjeldavad nähtust järgnevalt: negatiivsete autobiograafiliste mälestuste mõju tuhmub kiiremini, kui positiivsete. Lisaks sellele kirjeldavad teadlased, et mälestuste jagamine süvendab efekti.

Seetõttu mida rohkem me mälestustest räägime, seda helgemaks need muutuvad. Selle nähtuse nimi on *Fading affect bias* ja ilmselt tuleneb see mõistuse erinevatest protsessidest inimest õnnelikumana hoida. (Skownorsky, Walker 2009: 1133). Ehkki protsess toimib küll heal eesmärgil, tähendab see siiski seda, et inimmälestused kipuvad olema reaalsusest positiivsemad ja seeläbi mitteusaldatavad.

1.2 Mälu vajalikkus

Meie mälestused defineerivad meid. Inimene on segu geneetiliselt pärandatud materjalist ja ümbritsevast keskkonnast, mida me defineerime olevikutunnetuse ja mälestuste järgi. Kui indiviid kaotab mälestused, kaotab ta ka oma isiksuse. Sama võib öelda ka kogukonnamälu kohta.

Anu Soolep on oma uurimistöös mälestuste ja heaolu seosest eakate kohta kokku võtnud autobiograafilise mälu rolli inimese heaolus ja mina-pildis: “Varasemate uuringute põhjal võib öelda, et autobiograafilistel mälestustel, ja seega ka konkreetsemalt mina-määratlevatel mälestustel, on oluline roll selles, kuidas inimene end tunneb ja milliseks oma heaolu hindab: mälestuse meenutamist, nende regenereerimist võib pidada üheks osaks inimese eneseregulatsioonist, mille kaudu on võimalik oma enesetunnet muuta” (Soolep 2006: 5)

Soolep viitab, et varasemad mälestused aitavad hakkama saada oleviku probleemidega ja mõista toimuvat. Eelnevate uuringute põhjal kirjutab ta, et inimestel, kel on koherentsem arusaamine oma minast (sh autobiograafilistest mälestustes) on väidetavalt parem subjektiivne heaolutunne. Lisaks sellele on neil madalam depressioonitase ja suurem eluga rahulolu. Ta võtab kokku mälu vajalikkuse järgnevalt: “Isiklikud mälestused aitavad üleval hoida ja taasluua inimese identiteeti, integreerida ja siduda elu jooksul kogetud sündmused järjepidevaks mina-pildiks.” (Soolep 2006: 4)

Mineviku mäletamine omab tähtsust ka kollektiivselt. Hiie Tamman kirjeldab oma seminaritöös, mille teemaks on mälu, et mälestuste jagamine on sage ja tähtis sotsiaalne nähtus. Kui enesekohaselt kasutatakse mälestusi enda ja oma identiteedi määramiseks, siis sotsiaalne funktsioon tähendab aga, et mälestusi jagatakse sotsiaalsete suhete loomise ning suhtluse hõlbustamise eesmärgil teiste inimestega. Ta kirjeldab ka, et väärtushinnangud on tekkinud just minevikus kogetu baasil, ehk siis kollektiivsete väärtushinnangute määramisel ja seletamisel on autobiograafilistel mälestustel oluline roll. (Hiie 2013: 22)

1.3 Arhiivinduse subjektiivsus

Arhiivimaterjale võib nimetada dokumentaalseks mäluks. Arhiiv on arhivaalide kogumise, säilitamise, korrastamise ja kasutamisega tegelev arhiiviasutus (Arhiiviseadus 1998). Arhivaal omakorda on dokument, millele on kehtestatud säilitustähtaeg või mida säilitatakse tema väärtuse tõttu ühiskonnale, riigile, omanikule või teisele isikule (Arhiiviseadus 1998).

Arhiivimaterjalid erinevad inimälesustest peamiselt sellega, et kui dokument on korra loodud, siis selle sisu enam märgatavalt ei muutu. Arhiivifotodel ei muuda majad värvi, nagu nad teevad seda mä lupiltides ja arhiivitekstides jäävad tekstid enamasti samatähenduslikuks, kui need kirjutades olid.

Siiski pole ka arhiivimaterjalid võrdväärne faktuaalse reaalsusega. Arhivaalid läbivad hindamisprotseduuri, mille tõttu kõik objektid ei jõuagi arhiividesse ja mõned suisa hävitatakse.

Dokumentide hindamisel lähtub avalik arhiiv:

- 1) asutuse või isiku olulisusest ja positsioonist ühiskonnas ja avaliku halduse hierarhias;
- 2) asutuse või isiku funktsioonidest ja muust dokumentide kontekstist;
- 3) dokumentide uurimispotentsiaalidest;
- 4) dokumentides oleva teabe unikaalsusest ja autentsusest;
- 5) dokumentide olulisusest avaliku võimu teostamisel ja isikute õiguste või tehingute tõendamise vajadusest;
- 6) kasutatavusest ja seotusest teiste dokumentidega;
- 7) dokumentide ajaraamist, millest need pärinevad või mida need käsitlevad;
- 8) kogumistraditsioonidest;
- 9) dokumentide loomisel kasutatud materjalidest ja vormingutest;
- 10) juurdepääsutingimustest;
- 11) asutuse või isiku või ühiskonna huvigruppide hinnangust dokumendi väärtusele;
- 12) dokumentide säilitamiseks vajalikust ressursist või avaliku arhiivi käsutuses olevatest eelarvevahenditest. (Arhiiviseadus 1998)

Kuna ühiskondlik olulisus on vägagi konseptsiooniline ja sõltub kontekstist, võib see muutuda ajas. Seeläbi teatud ajahetkes säilitatud ja hävitatud dokumendid võivad hiljem omada hoopis teistsuguseid väärtusi.

1.4 Arhiivinduse vajalikkus

Arhiivide ülesanne on ühiskonna kirjaliku mälu säilimine ja kasutatavus tänastele ja tulevastele põlvkondadele. Rahvusarhiiv lisab, et ühtlasi kindlustab arhiiv autentsete dokumentide hoidmise kaudu kodanike põhiõiguste ja -kohustuste kaitse ning demokraatliku riigi läbipaistvuse. Kuna rahvusarhiiv on üks suurimaid Eestis, on selle põhjal hea lahti mõtestada kõikide arhiivide tegevust ja olulisust. Oma veebisaidil selgitab organisatsioon oma peamisi ülesandeid järgnevalt: koguda ühiskonnale olulist dokumenteeritud teavet, pakkuda kogude võimalikult laia kasutamist, hoida kogusid heades säilitustingimustes, juhendada asutusi dokumentide haldamisel ja hoidmisel, osaleda riigi elektroonilise dokumendihalduse arendamisel, võtta vastu digitaalarhivaale. (Rahvusarhiiv i.a)

Arhiivi võib defineerida dokumentaalse mäluna. Seeläbi on arhiivikogumikud ka osa mingi grupi identiteedist. Küll aga tuleb arvesse võtta seda, et arhiivimaterjalidele ligipääs on veidi keerukam ja ebamugav. Cambridge'i King's College kirjeldab arhiivimaterjalide kasutajaid: tudengid ja õppejõud, ajakirjanikud, ajaloolased, entusiastid, linna-arhitektid ja vahel ka kunstnikud (King's College i.a). See aga tähendab, et on terve hulk inimesi, kes arhiivimaterjalidega kunagi ei tutvugi. Kui dokumentaalsed mälestused ei jõua kollektiivini, ei saa need olla osa kollektiivsest mälust.

2. VÄIKEKAUPLUSED

1.1. Mis on väikekauplus?

Inglise keeles on termin “*convenience store*”. Sellele Eesti keeles täpset vastust pole, kuid on palju erinevaid variante. Tuuli Rehemaa väitel nimetatakse siin-seal väikseid elamurajoonis paiknevaid toidu- ja esmatarbekauplusi mugavuspoodideks. Ta lisab, et enamasti oleks sellistele kauplustele vaja täpsemat, kitsamat nimetust, kuna sellised poed ei pruugi paikneda elamurajoonis, on enamasti suhteliselt väikesed ning seal müüakse nii esmatarbekaupa kui ka sooja kiirtoitu ja kuumi jooke. Tihti kasutatakse ka termineid nagu: kodupood, nurgapood, tänavapood, esmatarbepood, mugavuspood. (Rehemaa 2016)

Toidukauplusi on mõnda aega nimetatud ka vürtskauplusteks. Hoolimata oma nimetusest kaubeldi nendes poodides pigem hoopis leiva, piima, vorsti, kartuli, jahu, suhkru, heeringa ja petrooleumiga. (Lattik 1998)

Käsitledes väikekauplusi on tähtis defineerida sõna väike. Rehemaa sõnul on väikekauplus väiksem kui supermarket aga suurem kui kiosk (Rehemaa 2016). Äripäeva andmetel määratletakse müügikohti aga erinevalt. Lähikauplus on jaettevõtte, kus müügipind on kuni 400 m² ning toidu- ja teiste esmatarbekaupade osatähtsus müügis on 90-100%. Need kauplused asuvad elurajoonides. Eristada saab väikese käibega lähikauplusi (alla 350 tuhande kroonise ehk 2236.91 eurose kuukäibega kauplused) ja suure käibega lähikauplusi (üle 350 tuhande kroonise ehk 2236.91 eurose kuukäibega kauplused). Samas on ka minimarketi definitsioon võrdlemisi sarnane: “Jaettevõtte, kus müügipinda on kuni 400 m². Kaupluses müüakse erinevaid kaubarühmi ning toidu- ja esmatarbekaupade osatähtsus müügis ei ületa 2/3. Need kauplused asuvad tavaliselt väiksemates asulates.”. Lisaks sellele saab eelnevalt ühtmoodi määratletud kauplusi liigitada aga ka toidukauplustena, ehk poodidena mille müügipind on enamasti alla 300m² ja kus müüakse valdavalt toiduaineid, sigarette, kuid ühtlasi on müügil ka mõningad hügieenitarbed, tualett-tarbed, majapidamisvahendid, ajalehed. Kõikide keemiakaupade käive ei tohi ületada 10% kaupluse kogukäibest. Kioskeid kirjeldab Äripäev kui väikesed “määratlemata struktuuriga” kaupluseid, kus teenindatakse harilikult väikese akna kaudu. (Äripäev 2001)

Selle põhjal võime väikekaupluse defineerida kui kuni 400 m² peamiselt toidu-ja esmatarbekaupadega äritseva poe. Väikekaupluse asukoht ei mõjuta selle definitsiooni, kuid tihti asuvad väikekauplused supermarketitest eemal, kas elurajoonides või asulates.

1.2 Tartu kaubanduse ajalugu

Tartu on kaubanduslinnana tuntud juba vähemalt 10. sajandi lõpust. Arheoloogilised leiud viitavad, et turuplatse on Tartus olnud juba muinasajast saati. Leidude põhjal äritseti peamiselt käsitööga. Toiduainetega kaubeldi tollel ajal peamiselt turul, Tartu põhivarustajateks olid ümberkaudsed talud. (Metsallik 2020)

Üle Eestiliselt muutus kaubandus oluliseks rahvamajandusharuks pärast metallide kasutusele võttu. Muinasajal kujunes Tartu teiste suuremate asulate- Tallinna, Viljandi ja Otepää kõrval tähtsaks kaubitsemise keskuseks. Sageli peatusid seal Vene, Skandinaavia ja muude naabermaade kaupmehed. Eesti kaubandust on muinasajal nimetatud talupojakaubanduseks, pigem oli tegu ka vahekaubandusega. (Krinal 1992: 16)

Keskajal hakkasid linnuste asemele rajatud vallutajate tugipunktide ümber kujunema keskaegsed linnad, üheks neist ka Tartu. Keskaegsed linnad olid väikesed, kuid Tartu oli Eestis suuruselt teine. Tänavad olid kitsad, õued ja turuplatsid samuti väikesed. Teadmata hetkel keskajal astus Tartu Hansa Liitu. Tartu piiskopid toetasid linna kaubanduspoliitikat ja linnast kujunes kaubateede ristumiskoht. Tartus elas suurel hulgal venelasi ja aastal 1392 sõlmiti leping, kus Vene kaupmeestel lubati vabalt ja takistusteta kaubelda. Kuna Tartu oli kõige idapoolsem hansalinn, oli ta Hansa liidu ühendus Venemaaga. Kui 15. sajandi teisel poolel algas Hansa Liidu langus, siis läks Vene transiitkaubandus üha kindlamalt Liivimaa ja ka Tartu kätte. (Krinal 1992: 47)

Liivi sõjaga algas uus raske periood ja Tartu olukord kujunes ebasoodsaks. Kaubateed olid ümber paiknenud ja Tartu roll Pihkva-Riia kaubanduse ümberlaadimiskohana vähenes. Linna majanduselu hääbus ja elanike arv langes. Põhjasõjas laastati suurem osa Eesti linnu. 1704. vallutasid Venemaa väed Tartu, pidasid linna kodanikkonda (eelkõige sakslasi) 4 aastat peaaegu piiramisolukorras ja viisid nad 1708. aastal Venemaale. Linn ise lasti õhku. 17. sajandiks oli Tartu muutunud sisemaalinnaks, mis oli seotud ainult kohaliku kaubandusega. Rahvaarv hakkas tõusma, kuid linnade kosumine nõudis aega. (Krinal 1992: 94-95)

18. sajandi lõpuks oli Tartu elanike arvult ja kaubanduselt Eesti sisemaalinnadest tähtsaim. Vaatamata vahepealsele langusele oli Tartul siiski mõningane tähtsus väliskaubanduses. Tartu tähtsamaid

väljaveoartiklid olid vili ja lina, mida saadeti Riiga, Pärnu ja Tallinna. Tartu kaubanduse areng 19. sajandil oli väike, kuid maalinnade hulgas siiski silmapaistev. (Krinal 1992: 113)

18. sajandil toimusid kaubanduses olulised muutused. Vilja Eksport suurenes tänu väljaveo keeldude kaotamisega ja ka hinnakonjuktuur Euroopa turgudel aitas kaasa. Tekkisid suurgildid ja Tartus jagunesid erinevalt suurkaupmehed ning kraami- ja talurahvakaupmehed. Tartus oli ka neli laata, kuhu sõitis rohkearvuliselt väliskaupmehi. Tähtsaim neist oli aastalaat, mis nii või teisiti puudutas kõiki tartlasi. Konkurentsist hoolimata oli see hea äritegemise aeg ka Tartu kaupmeestele, kes tõstsid laada ajaks oma kaupade hinnad laada tasemele, et need siis laada lõppedes endisele tasemele langetada. Tartu elanikud teenisid korralikult ka korterite kaupmeestele välja üürimisega. Tartu aastalaat oli ka kultuurisündmus, omamoodi festival, linna ja kogu ümbruskonna talvise elu kõrgpunkt. Seda oodati ja sellest räägiti veel kuid. (Krinal 1992: 132)

Millal täpselt sai populaarsemaks siseruumides kauplemine pole selge, kuid infot on juba 19. sajandist. Killuna ajaloo on Tartu tänavapildis siiaamaani säilinud äralõigatud nurkadega majad. Muinsuskaitseameti restaureerimis- ja arendusosakonna nõunik Mart Siilivask selgitab Postimehele, et lõigatud nurk on 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi algul levinud arhitektuurivõte ja enamasti olid sellised majad poeruumidega elamud. Sama artikkel lisab, et ajaloolase Hans Kruusi andmetel oli 1885. aastal Tartus 537 kaubanduslikku ettevõtet, neist 232 vürtspoodi, mis nime järgi olid enamasti piimapoed. 1897. aastal oli Tartus üle tuhande poodniku, kuid äride hulk suurenes 20. sajandi esimesel kümnendil veel märgatavalt. (Kohler 2013)

Aastal 1821 avati tartu Kaubahoov, millest kujunes sajandi lõpuks üks Tartu tähtsamaid kaubanduskeskusi. Linna politseimeister, kes ehituskomisjoni juhtis, leidis, et senised puupoed Kivisilla ümbruses olid inetud ja lisaks ka turuhindade ühtlustamiseks tasuks need koondada kivist hoonesse. Valdavalt olid kauplused venelaste käes ja seetõttu kutsuti Kaubahoovi ka “Vene poodideks”. Kaubahoov mahutas kuni 40 poodi. Kaubahoov hävis Teises maailmasõjas. (Rahvusarhiivi ajaveeb i.a)

Millal täpselt hakati kauplusi suuruse järgi defineerime on ebaselge, kuid 20. sajandiks oli Tartu väikekaubandus õitsele puhkenud ja 1920. aasta Tartu tööstus-kaubanduse tutvustaja võtab Tartu kaubanduse kokku väikekauplusi juba mainivalt järgnevalt: “Kaubanduslisi ettevõtteid oli Tartus 1923. a. linnavalitsuse poolt teostatud uuringu järele: kauplusi 71, keskauplusi 239, väikekauplusi 1169, kokku 1479. Kaubad müüakse enamalt kohalikule turule. Nii läheb kaupu Tartu 77,7%, maakonda 20,2%, mujale siseriiki 1,9% ja välismaale 0,2%. Kaupu saadakse ka suuremalt osalt koha pealt, kuna vähem osa tuleb siseriigist ja välismaalt.” (Lall 1929: 3-4)

Teine Maailmasõda hävitas ligi 50 protsenti Tartust ja sellega kaasnevalt hävisid ka paljud Tartu kauplused. Lisaks lõhkemürskudele hävitasid Tartut ka suured tulekahjud. Tule leviku soodustajaks oli peale tuule ka kauplustes asuvad tuld võtvad kaubad. Kiire ja ulatuslik tulekahju, mis sai alguse Aleksandri tänavast jõudis ka linna südamesse. Südaööl 19. juulil aastal 1943 süttis ka Kaubahoov. Postimees kirjutab, et pealtvaatajad oletavad veel teist pesa lisaks Aleksandri tänavast levinud tulekahjule Kaubahoovi siseõuel, mis võis tekkinud olla kas süütepommist või süütamisest, kuid seda on raske kindlaks teha, sest seal ei asunud inimesi. Ka räägitakse, et keegi naine on püüdnud tuld kustutada, kui see Kaubahoovi räästasse on hakanud, kuid on seejuures ise venelaste kuulist haavata saanud ja suure hädaga kohalt ära roomanud. Kaubahoovist ei õnnestunud isegi kaupu päästa. (Postimees 1943)

Pärast linna hävingut hakkas Tartu end vaikselt jälle üles ehitama. Aastal 1945 töötas Tartus 36 toidukauplust, 15 tööstuskaupade kauplust, 5 sööklad, 3 toidubaari ja 2 kohvikut. Kuid juba 1960. aastaks oli Tartus 80 toidukaupade kauplust ning 52 tööstuskaupade kauplust, 21 sööklad, 6 toidubaari, 5 kohvikut, 2 restorani ning üks rahvaköök. 1960ndatel valmisid uued toidukaupade kauplused “Veeriku”, “Jaama”, “Ropka”, “Linda”, “Tähe” ja “Variku” ja aastal 1966 avati Tartu Kaubamaja. 1970ndatel hakati rajama Annelinna ja sinna loodi uudseid “universaalse sortimendiga toidukaupade selvekauplust”: “Anne” ja “Saare”. Sama tüüpi kauplusi avati ka teistes linnaosades: “Karete” Jalaka tänavas, “Võru” Alevi tänavas ja “Leninakan” jalakäijate pontoonsilla läheduses. (Tonnts 2014)

Aastaks 1998 oli toidukauplusi juba 121 ja segasortimendiga kauplusi 67 (Ili 2012). Väikekaupluste õitseage kestis ostukeskuste levikuga Tartusse. Aastal 2001 kirjutas Äripäeva ajakirjanik Väinu Rozental artikli “Ostukeskuste buum on jõudnud Tartusse”. Artikkel teavitas, et paari aasta jooksul ehitatakse kesklinna 25 000 ruutmeetrit kaubanduspindu. Tartu Kaubamaja planeeris oma hoone kolmekordset suurendamist. Tallinna näitel sõnas Äripäevale Tartu Tarbijate Kooperatiivi tegevdirektor Tarmo Pungar, et väikepoe ellujäämise ainus tingimus on muutuda elustiilipoeks, näiteks spetsialiseeruda liha-, juustu-, kohvi- või muuks eripoeks. “Tartu linnavalitsuse ettevõtluse osakonna peaspetsialisti kaubanduse alal Meeri Tensingu andmeil sulges eelmisel aastal Tartus ukсед kümme väikest toidupoodi. Paljud kauplemisluba pikendamas käinud poepidajad on avaldanud kahtlust, kas nad järgmine kord kauplemisluba pikendama tulevadki, räägib Tensing. Pisikestele toidupoodidele võivad peale konkurentsi saatuslikuks saada ka uued hügieenieeskirjad.” Samas artiklis ennustas Pungar, et Toidu- ja esmatarbekaupadega kaupleva kolme-nelja suurema keti käes on 80 protsenti turuosast. (Rozental 2001)

Aastal 2006 kirjutatud Arvo Uustalu artikkel väljaandele Linnaleht tõestab, et Pungeri ennustused väikepoodide kadumise kohta olid tõesed. Uustalu toob välja statistika– Viie aastaga on Tartu väiksemate toidupoodide arv kahanenud 180-lt 114-ni. Lisaks seletab ta ka, et tegelikkuses on väikepoodide arv isegi väiksem, kuna statistikasse loetakse ka tanklad ja kaubanduskeskustes tegutsevad “üksikpoed” (poed, mis ei kuulu keti), nagu näiteks tollel ajal Kaubahallis olnud kommipood. Suurte kettide ja kaubanduskeskuste survet kirjeldab artiklis ASi Todas raamatupidaja Urve Ennok: “Sõbra Selver pitsitab Sõbra kauplust. Erinevalt Tähe tänava väikepoodidest, tuleb aadressil Sõbra 48 asuval kauplusel vee peal püsimiseks kõvasti vaeva näha.“ Otse üle tee avati möödunud aasta lõpul Sõbra Selver, üsna lähedal asub ka Rimi. Sõbra Selver on ikka päris valusalt meie väikepoele mõju avaldanud. Esialgu üritame kevadeni vastu pidada ja ehk tuleb ka sortiment ümber kujundada. Aga kuuldavasti ei lähe sel suurel ka just kõige paremini. Tahame ikka Sõbra tänava kauplusega püsima jääda.” Ka tollel hetkel nelja väikekauplust pidava OÜ Kelli juhi Aivar Saukkonen arvates on väikepoodide kasutegur Tartus piiri peal. “Aga klientide olemasolule ei avalda mõju mitte ainult uued kaubanduskeskused. Meie ühe kaupluse käibe vähenemisele pani kõige suurema põntsu Turu silla valmimine. Meil on raske võistelda otse üle jõe asuva avaturu kaubaga. Veel paar aastat tagasi oli mul kuus poodi, möödunud aasta lõpul tuli sulgeda Puiestee tänaval asunud Nõlva toidupood. Ostjaskond oli küll üsna kokku kuivanud, aga vähemalt vanematele ja liikumispuudega inimestele oli see kindlasti ebameeldiv uudis,” ütles Saukkonen. Ta kirjeldab väikekaupluste pidamise stressi: “Olen selle ääre peal, et panna kinni ka Paju pood. Kõige tipuks saab veel ostjatelt söimata ka, et kaup kallis ja valik väike. Närvikulu on suurem kui saadav kasu. Kindlasti ei tasu väikest toidukauplust pidada rendipindadel,” kurtis Saukkonen. “Kui suur kauplus ikka otse kõrvale tuleb, siis võib muidugi kohe ukсед kinni panna. Väikekauplust ei saa kaubakeskusega võrrelda kas või seepärast, et meie saame endale näiteks piima pea kroon kallimalt sisse osta, kui nemad välja müüvad. Veel mõned aastad tagasi olin optimist, nüüd enam mitte ,” lausus Saukkonen. (Uustalu 2006)

Siiani on siiski osa väikepoodide avatuks jäänud. Omanikud ise toovad põhjuseks oma head asukohta: “Oleme suure kaubanduskeskuse külje alla tulekuga nii-öelda harjunud. 14 aastat oleme pidanud poodi Rahu tänaval, mille lähedusse ehitati kolm-neli aastat tagasi Säätumarket. Muidugi vähendas see meie ostjaskonda, aga eks me siis vähendasime ka sissevõetavat kaupa.

Vähemalt Toome pood jääb linnapilti ka tulevikus, ükskõik siis, kas seda peame meie või mõni teine firma. Koht on hea ,” ütles OÜ Aasi ja Ko juhataja Nataša Bekker. Kivi tänaval paikneva Kirsi poe omaniku Tarmo Eriku arvates saab ellu jääda ka suure kaubanduskeskuse läheduses. “Kirsi kaupluse ligidal on Raatuse kaubamaja, aga meie läheduses on ka lasteaed, kool ja Pika tänava kaubahoov. Ühe saiakese või õlle pärast ei hakata suurde kauplusesse minema. Olen poodi pidanud kümme aastat. Sisetunne ütleb, et pean sama palju veel, kui kõrvalplatsile ehitatakse kaubanduskeskuse asemel kortermaja,” oli Erik optimistlik. (Uustalu 2006)

1.4 Väikekaupluste tähtsus tartlastele

Väikepoodide tähtsus tartlastele tuleb välja Tartu linnavalitsuse uuringuseeriast “Tartu ja tartlane”. “Paljude küsitletute arvates on Tartus liiga palju suuri poode ja kaubanduskeskuseid ning seetõttu on oluliselt vähenenud väikeste poodide arv” kirjutatakse 2013. Aasta uuringus. Aastal 2003 oli väikepoodide kadumise pärast mures 12 inimest ja 43 arvas, et kauplused on paigutatud ebahühtlaselt ja väikeseid toidupoode oleks juurde vaja, aastal 2008 tundus väikepoodide kadumise kohta muret juba 32 inimest ja 58 arvas, et väikekauplused aitaksid ebahühtlase linnaruumi paigutuse vastu. Aastal 2013 küll arv langes, vaid 27 inimest väljendas ebameeldivust väikepoodide kadumise suhtes ja 20 inimest tundsid, et väikepoed oleksid sobivam ja lähedasem lahendus. Mõlemad probleemid, “Väikepoodide kadumine” ja “Poodide ebahühtlane paigutus linnaruumis, vajadus kohaliku, väikese toidupoe järele / poed kaugel“ on kategoriseeritud kui suuremad probleemid Tartu kaubanduses. (OÜ Cumulus Consulting 2013).

Enim kommentaare kodupoodide sulgemiste teemal kajastab aasta 2008 uuring. Üks vastanutest kirjutab: “Tekkinud suured kaubanduskolossid, väikesed hubased poed kadunud”. Vastustest ilmneb inimeste emotsionaalne side väikekauplustega. “Võiks olla ka väiksemaid kauplusi elukoha lähedal. Miks kaotati ära "Variku" kauplus? Mis seal plangu taga toimub ei tea keegi. See kauplus oli väga vajalik paljudele inimestele,” väljendas üks vastanutest oma emotsioone. (Aro 2008)

Väikepoodide poolest üks tuntumaid linnaosasid on Karlova. Andres Kohv käsitles teemat oma bakalaureusetöös, millega seoses ta küsitles 39 karlovlase käest neile kõige tähtsamaid kohti: “22 inimest pidasid endale kolme esimese paiga seas oluliseks mõnda toidupoodi või

kohalikku väikeäri. Tähelepanuväärne selle juures on aga see, et mitmel korral mainiti Karlova linnaosas varasemalt olnud väikekaupluseid, mis tänaseks päevaks on oma tegevuse lõpetanud. Sellest võime järeldada, et karlovased peavad endiselt oluliseks väikeseid kohalikke toidupoode ja ärisid vaatamata sellele, et sageli ei suuda väikeärid supermarketitega konkurentsipüsida ning peavad oma ukseid sulgema”. Kohv kirjeldab ka väikepoodide tähtsust: “Kohalike väikepoodide olemasolu on oluline ka keskkonna seisukohast. Kui inimesed kasutavad oma igapäevaste ostude sooritamiseks nende linnaosas olevaid väikekauplusi väheneb nendeks toiminguteks vajalik transpordi- ning ajakulu. Suuremaid kaubanduskeskuseid külastades kasutavad elanikud sageli selleks autot või mõnda muud transpordivahendit, mis saastab rohkem keskkonda ning suureneb ka ajakulu.”. (Kohv 2018)

Väikepoed erinevad kaubanduskeskustest oma intiimsuse ja atmosfääriga. “Väikesesse kodusesse poodi tulijad ütlevad müüjale tere, paljud räägivad oma elust ja muredest, mõni kurdab tervise üle. Kuulad neid ja räägid ise ka, väikene pood on hea suhtlemiskoht”, rääkis Siilu poe omanik Tiiu Metsa Postimehe artiklis aastal 2006. (Hanson 2006)

Supermarkeid näevad inimesed kui külmi korporatsioone– “valikuvõimalused on suhteliselt väikesed, linnas on 3-4 suurt ketti ja need kujundavad sinu ostuvaliku, näiteks Rimi tõmbas tugevalt koomale oma toiduainete positsioonidega” kirjutab üks vastanu arvamusuuringus „Tartu ja tartlased“. Samast uuringust ilmneb, et just suurte kaubanduskettide tulekut peavadki inimesed kodupoodide kadumise põhjuseks. Üks vastanutest kirjeldab olukorda järgmiselt: Liiga palju koledaid kaubanduskeskusi on tekkinud. Kodu läheduses olevad väikesed poed surevad välja. Teine vastaja lausa väidab, et väikepoed on ebasoositud. (Aro 2008)

Väikepoodide ehk mugavuspoodide vajadust on käsitletud ka aastal 2017 loodud Tartu Linna Üldplaneeringus 2030+. “Väikepoodide arendamine võimaldaks ilma linnaosast lahkumata rahuldada linnaosaelanike esmatarbekaupade vajadusi,” seletatakse planeeringus väikekaupluste vajadust. Et väikekauplustel oleks suurem konkurentsivõime kaubanduskeskustega, antakse võimalus kvartali sees laiendada kauplusi ja liita need söögiasutustega ühtseks tervikuks, muuta siseõued aasta ringi soojadeks ruumideks ning paigaldada tänavaküte. Linnal on plaanis ka kindlaid maa-alasid reserveerida väiksemate teenindus- toitlustusasutuste või kaupluste rajamiseks. (Tartu Linnavalitsus 2017)

3. TARTU VÄIKEPOED MÄLUS

Mälupilt erineb ajaloolistest faktidest ja dokumentalistikast tihti päris palju. Kuna väikekauplused on paljude tartlaste jaoks osa Tartu hingest ja atmosfäärist, tekitab mälestuste jagamine kogukonnatunnet ja nostalgiat. Seetõttu leidub kõige enam mälestusi Facebooki grupis “Nostalgiline Tartu”. Üleskutsele seal oma mälestusi jagada reageeris üle 500 inimese.

Enim tähelepanu said siiaaani tegutsevad poed, kuid ka paljud suletud poed olid tulemustes väga kõrgetel kohtadel. Üleskutses oli palve jagada mälupilte “tänavapoodidest” ja väikekauplustest, kuid mainimata ei jäänud ka kaubamajad, spetsiifilisema otstarbega nagu näiteks muusikapoed ja avaturg.

3.1 Üleskutse

“Nostalgiline Tartu” on Facebooki grupp, kuhu Tartu huvilised koguvad pilte, jutte ja kõike muud Tartust. Grupil on 16,389 liiget ja päevas tehakse keskmiselt 10 postitust. Peamiseks sisuks on vanad fotod nii arhiividest kuid ka inimeste endi erakogudest. (<https://www.facebook.com/groups/1416062955340151/about>)

Sama grupi abiga on kirjutatud ka ajakirja Peegel artikkel “Tartu ohustatud liigid”, mis käsitleb inspireeritud Flo Kasearu näitusest “Ohustatud liigid“ Tartu suletud väikekauplusi. (<https://www.facebook.com/groups/1416062955340151/permalink/2584220018524433>)

Ärgitamaks grupi “Nostalgiline Tartu” liikmeid enda seas populaarsemate väikekaupluste seas hääletama postitasin järgneva üleskutse:

“Hei kaas-tartlased! Kirjutan hetkel Pallasest uurimistööd Tartu väikepoodidest alates Eesti vabariigi loomisest- need toredad kodutäna poed, millel oli/on atmosfääri ja hinge. Oleksin väga tänulik, kui jagaksite minuga poode, mida teie mäletate ja hääletaksite, mis olid populaarsemad. Võite ka oma mälestusi kirja panna.” Postitus sai palju tähelepanu ja seetõttu kujunes tulemustest väga hea pilt kauplustest, mida tartlased veel mäletavad ja oma lemmikutest peavad.” (Kaarna 2021)

Kõige populaarsemaks osutus Toome pood, mis on siiaaani avatud. Ka järgmisel kohal positsioneeriv Herne pood on endiselt aktiivne, kuid kolmandal kohal olev Tartu Kauplus on nüüdseks juba suletud. Järeldusena tulemustest on inimestel meeles nii hetkel aktiivsed kui ka

suletud poed. Paljude poodide nimesid ei mäletata, neid kirjeldatakse pigem asukoha ja kauba järgi. Kuna väikekauplus on väga laialivalguv termin, leidub tulemustest nii kaubamajasid kui ka paljut muud. (Kaarna 2021)

3.2 Erasisikute mälestused populaarseimatest poodidest.

3.2.1 Toome pood

Toome pood on endiselt aktiivne ja tartlaste seas legendaarne. Kõige tähtsamad märksõnad on mälestustes Toome poe kohta mahlakoonused ja lahtised kommid.

Ester Must on ühes oma Facebooki postitustes kokku võtnud Toome poe ajaloo: “Toome pood on keldripood, mis tegutseb Tartu kesklinna ja Supilinna piiril Jakobi mäe nõlval, Jakobi tänav 17 elumaja poolkeldrikorruusel. See on üks väheseid pikaajaliselt samas kohas tegutsenud väikseid toidupoode Tartus. Maja ehitati tõenäoliselt 1870-1880. aastatel ja poolkeldrikorruusel olid algusest peale kaupluseruumid. Nõukogude ajal oli poes õlletehase firmalett, kust sai osta ka vaadiõlut, esindatud olid kõik õllesordid. Pärast taasiseisvumist on poeruumide rentnikud korduvalt vahetunud (müüjate loodud OÜ OVEZAI, kunagise Kloostri poe omanikfirma OÜ Renatus, OÜ Aasi ja Ko jt), mõnd aega kandis pood ka Toominga nime. Toome pood oli Tartus üks viimaseid kohti, kus püsis kasutuses Nõukogudeaegne koonusekujuline mahlalaskmisaparaat.” (Must 2020)

Paljudel on eredad mälestused Toome poega lapsepõlvest ja teismelise east. Miia Tuvike on sama postituse kommentaarides kirjeldanud oma mälestusi kaubast: “Minu koolitee käis poest mööda. Aprikoosi-, tomati- ja virsikumahl neist koonustest olid parimad. Kommiletist sai 7 kopika eest tropsi. Kui 100 g kommide jaoks raha ei jätkunud, andis müüjatädi olemasoleva raha eest ikka kommi. Kolmas lett oli ka. Seal müüdi suhkrut ja muid tangaineid. Kommiletis olid tordid ka”. Just eelnimetatud kommiletist tundub ka teistele üks eredamaid mälestusi. Olev Remsu kommentaar: “Koolist tulles peatusime alati selle ees, lugesime kokku oma kopikad ning ostime sealt Komeedi komme. Kes meie? Alkohoolijütsid Riho Lehespalu, Tõnu Meijel, Tõnu Ostrat ja teisedki. See oli üle 60 aasta tagasi. Ilus mälestus siinamaani. Kui sinnakanti juhtun, põikan alati sisse, võtan komeedikaid.” Andrus Komarovi vastus: “komeedi kommid olid vahvad. kui isu täis sai siis tegime sõda. tabasin kogemata ajalooõpetaja prilliklaasi, sinna jäi pruun triip” Liisa-Kai Pihlak võtab kokku nii Toome poe kõige iseloomulikumad jooned kui ka rõhutab, kui tähtis kauplus talle ja paljudele teistele on: “See pood tuleb võtta muinsuskaitse alla. On kaua vastu pidanud ja pea pooltele Supilinna ja Tähvere jt elanikele olnud tähtis

koht. Pandagu üles need mahlatorud. Isiklik suhtlemine müüjaga on ka oluline.” Toome pood on vastupidiselt paljudele teistele sarnastele kauplustele ikka veel aktiivne. Andri Ksenofontov oletab Ester Musta postituse all, mis põhjustel on Toome pood suutnud oma konkurentidest kauem äris püsida: “Arvan, et kohalikud tihedalt paiknevad muinsuskaitse piirangud ja "mägine" maastik on sealt kandist suuremad kaupluse-arendused eemale hoidnud ning see pood ei ole kaotanud oma turgu. Ja mis peaaegu - see jääb linnarahva laulupeoväljaku teele ning haridusasutused ümberringi genereerivad noort ostjaskonda.” (Must 2020)

3.2.2 Herne pood

Herne tänaval on ajalooliselt olnud mitu poodi. Uurides mälestusi ja postitusi Herne poest selgub, et tihti aetakse neid poode omavahel segamini. Herne poest leidub mälestusi vähem, mis tekitab kontrasti kaupluse kõrge kohaga populaarsuses. Tihti mainitakse seda kui viinapoodi, ehkki tänapäeval tegutseb Herne pood universaalpoena. Kui Supilinna selts otsis Herne poest fotosid, oli ka arhiivides ja ERM-is neid vähe. (Praakli 2017)

Üleskutse all aga jagas Mann Mariliin Kindsiko oma mõtteid: “Kloostri pood läks kahjuks kinni jah. Karta on Herne poe karvane käsi kirjutas kõvasti kaebekirju Vet.ametile. Konkurent tuli ju kõrvaldada.” (Kaarna 2021)

Teise Herne poena on tuntud kunagine toidupood, mis asus küll samal tänaval aga kandis nime Kartuli toidupood. Kartuli toidupoodi mäletavad paljud kui kauplust, kus tehti oma esimesed poeskäigud. Ivo Kedus mäletab järgnevat seika, kirjeldades vana fotot poest: “Üks poistest istub kaupluse taga ehk kaubaruumi trepil. Mille kaudu saabus/toodi kaup ja viidi/lahkus taara. Poe peauksest vasakul asus nõukaajal nn "monopol". Millest sai hundijalavett ja muud paremat osta lisatasu eest ajal, mil riiklik kaubandus oli suletud.” Ka Tiina Saluveer jagas oma mälestusi Supilinna poodidest, mainides nii Herne kui ka Kartuli poodi. “Olen sündinud Supilinnas 1960. Tollal oli väikepoode ikka väga palju. Minu lapsepõlves ja kooliajal oli meile lähim pood Kartuli pood - praktiliselt üle tänava.”. Ta kirjeldab, kuidas aknast oli näha kui leivauto tuli ja kuidas selle peale mindi kohe sooja leiba ostma, mille peal või veel sulas. Ta kirjeldab, et Kartuli poes olevat kõik vajalik olemas, kuid Herne poes oli tollal viinapood, ja temal sinna asja polnud. “Sealt edasi olid need kaks poodi Kloostri ja Kroonuaia (tollaste Väikse ja Komsomoli) tänava nurgal - üks leiva, teine lihapood. Õppisin 11. 8-kl koolis (praegune Kesklinna kool). Need poed olid n-ö koolitee peal, kuid kohe kooli juures oli veel mitu poodi: Toome pood, sellest üle tee liha-piima pood (hiljem Krooks), viie tee ristil Tähtvere t algul saia-leiva pood ja praeguse Baeri tänava algul juurvilja pood, mis oli laste jaoks atraktiivne selle poolest, et seal müüdi pulga otsas kukekomme,

mida mujal polnud, vist ka lehmakomme ja mingeid pulgakomme (kolhooside maakaup),” kirjeldab ta teisi noorusest tuttavaid kauplusi. “Lisaks neile oli veel Lastekunstikooli maja all (Toome poe kõrval, sissepääsuga meie koolimaja õuelt) keldris Tartu Toitlustustrusti kohvik, mis ei olnud küll avalik, kuid kedagi välja ka ei visatud. Kuna käisin ka Lastekunstikoolis, siis ühest koolist teise minnes jäi just paras paus, et seal veidi keha kinnitada (väga head saiakesed ja pirukad olid). Seega oli minu lühikesel teekonnal kodu ja kooli vahel tollal juba 8 poodi ja kohvik. Mujal oli sama, aga muudest kohtadest ei hakka praegu kirjutama.” (Marjul 2014)

3.2.3 Tartu pood

Tartu pood polnud ruutmeetrise järgi väikepood. Kuid kuna üleskutse kohaselt hääletasid inimesed selle kolmandale kohale, käsitles seda ikkagi. Tartu poe enim-mäletatud detail oli lahtine piim. Tõnu Oja kirjeldab, kuidas piima ostmine tollel ajal välja nägi: “Piimaletis oli kaks klaasilindrit ja kraan, mõõdu järgi lasti.”. Lisaks on inimestel meeles lille müüjad, kes just Tartu poe ees äritsesid. Noorus ja selle kõrval olev spordipood avati aastal 1957. Kuna pood oli suurem kui paljud teised toidu- ja universaalkauplused, pole selle kohta nii palju intiimseid mälestusi. Margus Kiis lausa kirjutab, et millegipärast see Tartu toidupood on talle meelde jäänud kuidagi ebamugava ja kõledana. (Must 2020)

3.2.4 Kuu pood

Kuu pood asub Karlovas, mis on olnud ajalooliselt väga väikepoodide-rohke. Tartlased mäletavad, et Kuu poodi pidas abielupaar, kellel oli ka kirstuäri. Kui abielu purunes hakkas naine pidama Kuu poe kõrval Siilu poodi, mille asemel on nüüd juba Karlova Kohvi nimeline ökokohvik. Kuu poe lähedal oli lisaks ka Linda kauplus. Eloise Leandra Maya Stern lisab, et segadust lisas ka üks teine sarnase nimega kauplus: “Q pood Pärna ja Uue tänava nurgal. Inimestega rääkides tekitas alati segadust, et Kuu tänaval on Kuu pood, Pärnas Q, aga häälendus ju sama.” (Kaarna 2021)

Kuu kaupluse juures tegutses ka Kuu kohvik, mis paljudele on meelde jäänud pigem baarina. Rivo Rajandu kirjeldab karmi olukorda järgmiselt: “Kuu tänava nurk koolitas terve (vb ka mitu) põlvkonna kaabakaid ja pätte välja. See oli teatud kontingendi hulgas nagu parool, et davai, lähme Kuu poe juurde.” Tiina Tampere lisab: “Ühe mammi laps kasvas selle õlkeka ukse taga vankris üles”. (Must 2020)

Ka pikka aega Kuu poodi pidanud paari tütar Zeidy Metsa kirjutab, et mälestusi on palju. Ta lisab, et igatseb kõiki oma lemmikjoodikuid ja on kindel, et neid ei võta ka koroonaga. Ta kirjutab juba eraviisiliselt,

et Siilu pood sai nime tema lapsepõlve hüüdnimest. Ta lisab ka, et päris palju oli töötajaid, kes osutusid varasteks ja et poeomanike vahel oli ka must nimekiri. (Metsa 2021)

3.2.5 Ümera kauplus

Ümera kaupluse koha peal on hetkel ABC Selver, kuid varasemalt oli seal väikekauplus, millest inimesed mäletavad sarnaselt Toome poele mahlatorusid. Mõnda aega oli pood tuntud ka kui kauplus nr 30. (Portnoi 2018)

Lisaks oli Ümera kaupluses ka “kaljapuntsu”. Need kaljavaadid olid legendaarsed, ja levisid kuulujutud nende sisust. “Kas te kallid kaljasõbrad teadsite, et selles tünnis olid vaglad sees ja elu kees seal kuumas tünnis täiega...tagantjärgi sutsu õõvastav.” kirjutab Tauno Markovskis. (Kiljak 2018)

Ümera kaupluses oli ka taara vastuvõtt, mida inimesed samuti hästi mäletavad oma karaktersete töötajate tõttu- “Mäletan hästi ka korpulentset pudelipõhjadest prillidega vastuvõtja- daami ja meest, kes pudelikaste laadis. Tema ainult kähises (kõrivähk vist).”, kirjutab Ele Sonn. Tiit Lepp meenutab, et vastuvõtja-daami kulul sai natuke nalja tehtud. “Taarapunkti mutti sai närvi aetud. Kui pudelid kokku luges, siis küsis: "Kas veel midagi?" ... ja siis sai öeldud: "Jah, palun pool pätsi leiba ka!" (Portnoi 2018)

3.3 Arhiivimaterjalid populaarseimast poodidest

Ehkki inimesed suudavad meenutada, mis poodides nad kõige rohkem käisid on mälopildid segased juba paarikümne aasta taguste asukohtade suhtes. DEA-s ehk DIGARi Eesti artiklite portaalis leidub palju konkreetsemaid kirjeldusi Tartu populaarsete väikekaupluste ajaloolistest hetkedest.

3.3.1 Toome pood

Tartu Ekspressi artiklis “Kiduvad Väikepoed” kirjutab Laurits Leima Toome poest järgmiselt:

“Kesklinna ja Supilinna piiril paikneb üle-eelmise sajandi lõpul ehitatud elumaja, mille keldrikorrusel asub Toome pood. Neis ruumides on, muide, olnud algusest peale mingil kujul kauplus. Sisenedes tervitab oodatult, kuid siiski natuke ehmatavalt keldrilik jahedus. Külmkapid surisevad vaikselt, ruumid on tühjad. Hommikuti kohtab tihti poe kõrval kella kümnest peaparandust ootavaid mehi, muul ajal pole neid aga silmapiiril.”

Kümnekond aastat Toome poes müüjanna olnud naine kirjeldas samas artiklis klientuuri järgnevalt: „Lapsed. Ümbruskonnas on mitu kooli, mistõttu on noored need, kes vahetundides ja koju minnes poest läbi astuvad . Sarnaselt Kelly poele on Toome pood sellise asukohaga, et sealt astuvad läbi kõiksugu

inimesed.”. Ta kirjeldab ka peamisi kauba-artikleid. “Võetakse amps magusat või pudel joodavat, mõni midagi lõunasöögiks. Kuid käib ka ümberkaudseid elanikke, kellele on tegu kodupoega. (Leima 2013)

Väikepoodidele kohaselt on võtmesõnaks personaalne teenindus. “Teretuttavaid on palju. Tihti tean nende sisenedes, mida nad ostma tulnud on,“ naerab müüjanna, lisades, et üks suuri sisseoste tehakse ikka mujal. “Iga inimesega ei saa ega peagi rääkima, kuid kogemustega kliendid juba teavad, et paar sõna päeva kohta on alati omal kohal. Artikkel kajastab ka poodi ka kliendi vaatenurgast. Tähtvere veerel elavalt Annelilt, kes käib teel koju ja tagasi poest mööda iga päev, astudes sisse peamiselt õhtuti uuritakse, mida ta tavaliselt ostab. „Piima, leiba-saia, jäätist,“ loetleb naine. Ta selgitab, et tervele perele ostab süüa pigem suurtest poekettidest, kuid impulssostud ja ootamatult otsa lõppenud kraami saab palju mugavamalt kodulähedasest poest. Lisaks räägib Anneli, et maal üles kasvanud lapsena on väga meeldiv ja kodune tunne just pisikestes maapoe-laadsetes kauplustes käia. „Kindlasti ei tohiks need ära kaduda! Peale mõnusa atmosfääri loeb natuke ka mugavus. Paljud vanemad inimesed ei jõua võib-olla kilomeetreid lähimasse suurde poodi kõndida,“ muretseb naine. Kuigi 2005. aastal poe müünud Ella Revotko sõnul olid juba siis suurte poekettide hinnad peaaegu laohindadega võrdsed ning asi ei tasunud end tema jaoks enam ära, ei ilmuta praegused omanikud mingit märki lõpetamisest, kannab artikkel Toome poe kohta positiivset tooni. (Leima 2013)

Toome poel on olnud mitmeid omanikke kuid osakesena Tartust on ta püsinud siiaaani: Auväärse ajalooa Toome poel uued omanikud Jakobi tänava alguses asuv Toome pood on linnarahvale tuntud juba sügavast nõukogude ajast. Poodi on mitmel korral kinni pandud, kuid siiaaani on igal korral pood uuesti avatud. Linnalehe 2006 aasta artiklis räägivad aasta tagasi saanud uued poeomanikud nii: “Oleme suure kaubanduskeskuse külje alla tulekuga nii-öelda harjunud. 14 aastat oleme pidanud poodi Rahu tänaval, mille lähedusse ehitati kolm-neli aastat tagasi Säästumarket. Muidugi vähendas see meie ostjaskonda, aga üks me siis vähendasime ka sissevõetavat kaupa. Vähemalt Toome pood jääb linnapilti ka tulevikus, ükskõik siis, kas seda peame meie või mõni teine firma.” (Uustalu 2006)

3.3.2 Herne pood

Laurits Leima käsitles artiklis “Kiduvad väikepoed” ühe subjektina ka Herne poodi. Leima kirjeldab poe argipäeva järgnevalt: “Supilinna ainus toidukauplus on kurikuulus Herne pood. Eelnevatest suurem ja kõige rohkem „poe moodi“, suur hernekaunasilt kaugele paistmas. Uksest väljub parajasti noor poiss, jäätis käes. Kaugemalt on tulemas ema kahe lapsega, kes samuti mõne hetke pärast jäätistega lahkuvad.”. Leima kiidab poe asukohta ja väidab, et pisikese vaatluse põhjal ei jää muljet, et Herne poel oleks

kliendipuudust pole. Ka lastega jäätist ostma tulnud Kati kiidab asukohta. „Kuigi hinnad ei ole kõige soodsamad, loeb meie jaoks asukoht.“. Suuremad ostud muretsetakse pigem teiselt poolt jõge, kuid kuna lapsi sinna üksi saata ei saa ja toidutegemisel selgub, et midagi on puudu, siis tihti on just Herne pood päästjaks osutunud. Lisaks Katile intervjueris Leima ka Kaarelit, kes kotiga kõlisevaid õllepudeleid tõstes ütleb, et seda (õlut) ei viitsi ju kaugelt vedada ning kui õlu otsa saab, on vaid mõnisada meetrit tulla. “Laisa inimesena meeldib mulle ka see, et uksest letini on mõni samm ja poest väljudes ei ole tunne, nagu oleks poolmaratoni läbinud,“ naljatab noormees. Tollel ajal oli Herne pood avatud ööpäev läbi ja inimesed olid rahul, et hügieenitarbed maha unustanud rännuline ei jää öösel hambaharja ja -pastata. (Leima 2013)

Aastal 2017 ilmus väljaandes Supilinna Tirin artikkel Herne poest, mis kirjeldab poe ajalugu. Poodi pidavat nimelt Raivo Õunapuu oma abikaasaga, kes on põlised tartlased aga pole kunagi ise supilinnas elanud. Sellest hoolimata on nad pannud oma hinge sealse poe pidamise ja on saanud kohaliku kogukonna täieõiguslikeks liikmeteks. Artikkel kirjeldab poe asutamist: “1992. aastal jäi Raivole autoga mööda Herne tänavat sõites üks maja esmalt silma ja siis südamesse. Herne 6 majas oli tol ajal Taliko taarapunkt. Hoone oli üsna kehvas seisus, räämas seest ja väljast, põrandaidki polnud all, taarakaste ladustati otse liivasele pinnasele. Ettevõtliku mehe eestvedamisel sai maja uue väljanägemise. Veerand sajandit tagasi avas Herne pood oma ukсед.” (Liin 2017)

Raivo meenutab, et supilinlased võtsid poe hästi vastu, mille peale viina monopol ärhvardas poe õhku lasta. Poel hakkas hästi minema, võrreldes üle jõe asunud Meltsiveski poega oli käive suurem ja kaubandusvalitsusele kuulunud Kartuli poe käive kuivas aga üldse kokku. Hiljem ostsid Herne poe omanikud ka Kartuli poe ära. Artikkel kirjeldab, et varsti tuli see siiski sulgeda, sest poe euronõuetega kohandamine oleks nõudnud kõvasti rohkem raha kui pood iial sisse oleks toonud. Raivo Õunpuu räägib, et kui poe algusaastatel oli tunda, et supilinlased on oma poe üle uhked, siis tänaseks on keskkond muutunud. Ta selgitab, et ka inimesed on muutunud, võõramaks jäänud. Herne poe pidajad seostavad muutust muu hulgas ka Supilinna Seltsi loomisega. Just tol ajal oli tunda, et Herne pood muutus paljudele supilinlastele justkui vaenlaseks. Artikkel kirjutab vastuolu: kuna kohalike elanike vastuseisu tõttu pitsakohvikut teha ei lubatud, otsustati pärast poe laiendamist kohviku jaoks kavandatud ruumidesse teha hoopis kalapood. Herne poe omanik on tänaseni veidi kibestunud, et naabrid avaldasid kohvikule aktiivset vastuseisu. “Oleks võinud ju tulla rääkima nagu mees mehega, mitte seljataga allkirju koguda.” Aga kalapood tegutseb senimaani – kui uks on lukus, tasub veidi oodata või küsida Herne poe müüja käest, ja siis pääseb ka kalapüügivahendeid valima. (Liin 2017)

Paljude supilinlastega on siiski soe suhe säilinud tänini. Just paljude vanemate inimeste jaoks on pood oluline kokkusaamise ja uudiste vahetamise koht, kirjeldab artikkel. Järgneb näitlik seik: kord tuli poodi

endine supilinlane, kes elab nüüd juba aastaid Saksamaal. Ta rääkis, kuidas oli kunagi Herne poes kommi ostmas käinud ja poodi sularaha jätnud, et müüjad saaks poodi tulnud lastele tasuta kommi anda. Herne poe omanikud loodavad Herne poodi veel kaua pidada ja panevad supilinlastele südamele, et poodi ei tuldaks mitte üksnes suitsupakki või otsa saanud soola või tikke ostma. “Kui ostaksime suurema osa oma igapäevasest toidukraamist Herne poest, jääks pood Supilinna püsima ka aastate pärast. Et väikesed kogukonnapoed lõplikult ei hääbuks, on vaja poepidajate ja kundede ühist panust.”, võtab artikkel situatsiooni kokku. (Liin 2017)

Herne pood on Supilinna üks sümbolitest ja Supililinna päevade raames korraldati seal ka fotonäitus, pärast mida kommenteeris kaupluse tähtsust Supilinna Seltsi juht Kristiina Praakli: „Kes Supilinna satub, sel tasuks sellest poest läbi astuda. Suhelge omaniku ja müüjatega. Herne pood on olnud tõeline sümbol, ta on jäänud ainsaks linnaosakaupluseks. See on väga teistmoodi pood, millel on isegi oma T-särk. Näituse avamisel tekkis mõnus sünergia. Tuldi kokku ja hakati meenutama erinevaid lugusid, mis on Herne poega ühel või teisel moel seotud. See pood on kui kogukonnakeskus.” (Roos 2017)

3.3.3 Tartu pood

Tartu poe avamise ja käekäigu kohta leidub infot suht vähe. Küll aga on palju artikleid poe sulgemise ajast. Tartu pood tegutses üle poole sajandi. See avati 1959. Aasta detsembris ja suleti aastal 2013. (Kohler 2013)

Aastal 2009 ilmus Tartu Postimehes artikkel, mis küsis, kas Tartu pood on kavas kinni panna. Väidetavalt olid ostjad tähele pannud, et Tartu poe riulid olid hõredavõitu. Artikli autor Martin Pau kirjeldab, et Coca-Cola kapp oli peaaegu tühi, lisaks oli ka harvalt kaupa sigaretiriulis, hügieenitarvete riulis, kommiriulis, leivariiulis ja juustukülmikus. Poe omanik Tiit Veeber aga sõnas tollel ajal veel, et poodi poodi ta ei kavatse sulgeda ja see on ainuüksi auküsimus, sest detsembris saab pood 50-aastaseks. Ta sõnas, et kauplus oli kasumis ehkki müüjate arvu oli vähendatud võimaliku piirini ja raiskamist lubada ei saa. Küsimusele, kas üksikul väikepoel on raskem kui ketipoel vastas omanik järgnevalt: “Vastupidi, ma arvan. Meie saame olla paindlikumad. Näiteks olid mitmed suitsumargid, mis jäid pärast hinnatõusu seisma. Me reageerisime: juurde neid ei võta, riulis on tühjad kohad. Need, kes ostsid hulgi, ei saa neist lahti, aga raha seisab kinni.” Ta seletab, et Coca-Cola kapp on tühi vaid kooli alguse tõttu. (Pau 2009). Märkimisväärne on, et hoolimata üle 700st ruutmeetrist nimetati Tartu poodi siiski väikepoeks.

Tartu poe pikaajaline omanik Tiit Veeber suri aastal 2012 ja temast kirjutatud artikkel väljaandes Kodu Uudised kirjeldab Veeberit, kui laia haardega meest, kellele kuulus peale poe veel ka Tartu

soojamajandus. Kavastus pandi tema juhtimisel käima meierei, samuti kuulusid talle Tartu Keraamika ning hakkpuidu tootmisega tegelev AS Tolver. (Anderson 2021)

Juba aastal 2013 aga ilmus artikkel, mis kuulutas Tartu poe sulgemist. “Tartus Riia mäel peaaegu viiskümmend aastat tegutsenud rahva lemmik, kauplus Tartu suletakse 1. maist. Kaupluse sulgemisega kaotab töö 15 inimest”, kirjutas Delfi. (Tahula 2013)

AS Giga ärijuht Kristi Veeber aga sõnas poe sulgemisest, et ega juhtunudki midagi, neil sai rendileping ühele poole ja tuli otsustada, kuidas edasi minna. Kuna piirkonnas on poode omajagu ning et Tartu poe juures ei ole ega tulegi parklat, otsustaski ettevõtte 1. maist Tartu poes kauplemise lõpetada. «See oli väga raske otsus,» ütles Kristi Veeber. “Kauplus oli aastaid miinuses, kuid mu kadunud äi Tiit Veeber soovis seda pidada, sest seal on alati pood olnud ning meie kaupluses on pikaajalised väga head töötajad, kes on nagu pereliikmed.” (Kohler 2013)

Kirjanik Anti Saar kirjutas oma seosest Tartu poega emotsionalse artikli. “Sammude kajades astun ma läbi lageda müügisala. Veel undavad paremal kõledad külmetid, veel surisevad vasakul pooltühjad karastusjookikapid. Peatudes värsket kraami täis kulinaar- ning pirukavitrini ees, seljaga saali poole, võib korraks peaaegu uskuda, et kõik on alles, et kõik kestab edasi. Mis ma täna võtan? Pizza-saia ja Aleksandri koogi. Viimase valin formaadi pärast – istub hästi mu nahkpintsaku taskusse, mugav käigu pealt murda ja süüa. Pizzasai aga, see Giga pagari soolase valiku uhkus ja au, peab märkima kurba tähtpäeva ja leevendama mu kaotusevalu: enam iial ei tõsta ma jalga üle Tartu poe ukse, enam iial ei kosuta ma end nende pagaritoodetega. Sest pood pannakse kinni ja pagar lastakse lahti.” (Saar 2021)

Saar kirjeldab, et pood jäi ta kodu ja raamatukogu tee peale, ja ta haaras tihti aju ergutamiseks kondiitritest kas näiteks leheliivakringli, halvaasaia või Tallinna leivakese. Pärastlõunati aga sai Tartu poest soolase vitriinist porgandi- või viineripirukat, ning vahel sai ka end karamellikringliga premeerida. “See viimane oli minu eriline lemmik. Ta nägi välja nagu sitt, aga maitstes oivaliselt. Kringeljokk, nagu ütles selle kohta mu sõber J. (kelle ateljees kõrvalmaja keldris rüüpasime ära mõnegi poolkuiva Tartu poe alkoletist), oli minu jaoks käsitöölise traditsioonide viimne pidepunkt ja loomingulise väiketootmise võrdkuju,” kirjeldab Saar oma mälestusi. “Need elegantsed topeltsilmused olid sõna otseses mõttes oma loojate signatuurid. Kord olid nende keerud nõtked ja peened, kord rohmakamad ja laialivalguvad. Kord olid nad hamba all tihked ja tänkjad, kord jälle poorsed ja pudedad. Kord tundis keel neis domineerivat karamelli, kord jälle kakaod, vahel koguni kohvi! Mis seal rääkida – kringeljokk oli Giga pagari kvaliteedimärk.” (Saar 2021)

Saarel oli välja kujunenud ka lemmikteenindaja, kes sõlmis pagaritoote pakendeid tõmmates kotisuu kahest servast kriipsuks, keerutades saiakesi paar korda «üle võlli» ja sidudes omavahel kokku sel teel

moodustunud sabad. Seejärel pagaritooteid üle leti sirutades ei öelnud ta mitte “palun” ega “olge hea” vaid hoopis “voilà”. (Saar 2021)

Saar kirjeldab ka kõiki teisi teenindajaid, kui lahkeid ja abivalmis inimesi. “Kahetsen, et ei jõudnud neile oma tänumeelt väljendada, öelda midagi enam kui «palun kaks kapsapirukat õlis» või muud sellist. Ilusad olid need päevad, kui võisin lastele viia hõrgu jõhvikakreemiga moorapäid, tuuletaskuid ja ehtsa taluvõiga tehtud küpsiseid Kevadlill. Miski ei ennustanud, et see võiks kunagi lõppeda, kuigi teadsin ju minagi, et pood toodab omanikule ammuilma kahjumit. Mida oodatagi võistlusest supermarketitega, kui su keskmise püsikunde keskmine ostukorv jääb nii kuuekümne sendi kanti? 1. mai on minu jaoks must päev. Muidugi saan ma ajapikku oma kurvastusest üle. Kuid mu südamesse jääb alati pisike kringlikujuline arm,” kurvastas saar Tartu poe sulgemise peale. (Saar 2021)

3.3.4 Kuu pood

Kuu poodi mainiti juba aastal 1933. Ajalehes postimees avaldati kuulutus: “Toiduainete pood ära anda ärasõidu puhul. Tähe tänav nr. 61, Tartus. A, Brutus” (Brutus 1933). Hoone täpset ehitusaega ei leia aadressi järgi ei Rahvusarhiivi hallatavast Tartu projektide andmebaasist ega ka ehitisregistrist.

Andres Kohv kirjutab bakalaureusetöös “Linnaökoloogia karlova elanike näitel” järgmiselt: “Üheks oluliseks kohalikuks väikepoeks Karlovas on legendaarne Kuu pood (Tähe tn. 61), mis on siiaaani veel püsima jäänud. Kuu poodi mainis oma vastustes kõigest 10 % inimestest. Kuigi Kuu pood on oma suurema tähtsuse poena kaotanud, on see siiski paljudele karlovlastele kujunenud pigem märgilise tähendusega nii öelda külapoeks, kus kokku võivad saada erineva taustaga inimesed. Kuu pood on selles mõttes hea koht, et see on väike pood, kus on inimesed suhteliselt sõbralikud. Ei ole nii, et oled nagu kusagil suurel äripinnal võõras inimene. Niisugune hästi väike pind. Mina väga suuri ruume ei salli (16/M17). Pood leiab kasutamist, sest kui inimesel autot ei ole, siis ta ju ei lähe sinna alla Rimi poodi. Kui tegemist on vanema inimesega ning peab ülesmäge hakkama seetõttu tulema...kindlasti sealsed ümberkaudsed inimesed kasutavad seda (39/N72). Töö autoripoolsed osalusvaatlused näitasid selgelt, et Kuu poodi külastavad nii lihtsad inimesed, kelle toimetulek on tavapärasest kehvem kui inimesed kelle toimetulek on kõrgem.” (Kohv 2018)

3.3.5 Ümera pood

Ka Ümera kauplusest on lihtsasti kättesaadavaid artikleid suhteliselt vähe. Ümera poodi haldas pikka aega Eesti politsei kõige populaarsem töötaja keskkriminaalpolitsei abidirektor Koit Pikaroga sama nime kandnud AS Promi tütarfirma AS Pikaro. “Kahjuks ei ole AS Pikaro oma kuulsa nimekaimu vääriline,” kirjutab 1995. aasta artikkel. “Veebruari alguses sai see AS 500 krooni trahvi, kuna “Ümera” poodi külasthanud sanitaarkontroll leidis, et “vorstid olid libedad ja verivorst lubamatult vana”. Kahjuks ei osanud AS Promi esindaja öelda, miks or. aktsiaseltsi nimeks just maineka politseikomissari nimi valitud. “See nimi on juba 1992. aastast, ei oska öelda, miks omal ajal just “Pikaro” nimeks võeti. Ei usu, et sel oleks mingit seost Koit Pikaroga,” ütles "Promi" esindaja. (L 1995)

Artikleid trahvidest leidub Ümera kaupluse kohta palju. Ajaleht Post avaldas aastal 1995 artikli, mis kirjutab, et Postimees kirjeldab, et aastal 1996 müüdi AS Pikaro kaupluses Ümera realiseerimisaja kaugelt ületanud viljakohvi ja kuivanud ning inetut vorstijuppi. Vorsti viimasest müügipäevast oli ostjat valesti teavitatud. Nii müüja kui juhataja maksid 220 krooni trahvi. (Antsov 1996)

1998 kontrollis riigi tarbijakaitseamet märtsis 363 kaubandus- ja teenindusettevõtte tööd, nende seas ka Ümera kauplust. Kuna kaupluses ei eavitatud tarbijat kaupluses pakitud kondiitritoodete kilohinnast, salateid hoiti müügisaali temperatuuril ja tarbijakaitsetöötajale tehti ka enamarve 6.80, müües müügiaja ületanud vorstipiruka sai osakonnajuhataja 720 krooni trahvi ja müügijuht 360 krooni. (Postimees 1998)

Aastal 2006 kirjutas Peeter Oleks Postimehele artikli alkohoolikutest, kus ta mainib ka Ümera poodi: “Puudealune Maarjamõisa vanade kliinikute ümber on avatud igast suunast. Esimesed õllejoojad ilmuvad sinna pärast seda, kui Ümera pood avab ukсед. Nad ei ole prügikastielanikud, niisiis on neil läheduses kodu, kuhu nad häbenevad minna.” (Olesk 2006)

Ümera kaupluse sulgemist kajastab artikkel “Ümera poes alustab Comarket”. Artikkel kirjutab, et novembri alguses teeb ukсед lahti Comarketi viies Tartu kauplus, mis tuleb endise Ümera poe ruumidesse. Hoone omaniku Roman Buglevski sõnul ei tasunud südalinnast kaugel asuva väikese kaupluse pidamine end ära. Küll arvas Buglevski, et keti kauplusel on lihtsam end majandada. „Nii müügisaal kui laoruumid ehitatakse kapitaalselt ümber ning peatselt avatava poe müügipind suureneb ligi 30 protsenti . Majja tuleb ainult üks rentnik,” rääkis Buglevski. (LL 2006)

3.4 Tartu väikekauplused kultuuris

Tartu väikepoed on jätnud oma jälje ka kultuuri. Mitmeid on mainitud raamatutes ja muudes teostes.

Näiteks on artist Hanf Kung on teinud loo “Kuu pood”, mille poole miljoni vaatamisega video annab edasi Kuu poe püsikliente ja igapäeva. Rühmitus käsitleb oma sõnadega alkoholismi, mis tundub väikepoodide klientuuril maiustuste kõrval teine tähtis aspekt olema. Räpilaulule kohaselt on lool provotseerivad sõnad, mis vastanduvad inimeste sooviga mäletada väikepoodide armsate atmosfääriliste paikadena. Loo refrään:

“Kuu pood, koht kus terve huud koos
Härrad siin ja seal, pool aastat viina peal
Mis nendest küll saab, no küll sina tead
Ja kes teab, äkki on su faking isa seal.” (Ernits 2013)

Aastast 2005 koostab Tartu linnaraamatukogu veebilehte “Tartu ilukirjanduses”, mis koondab tekste Tartu kohtadest, inimestest, Tartuga seotud sündmustest ja muust Tartule iseloomulikust. Andmebaasi on lisatud ka fotod ja kohad kaartidel. (Tartu Linnaraamatukogu 2005)

Juhan Voolaid aga on kirjutanud korraliku ülevaate oma mälestustest Toome poe kohta: “Vene ajal oli Toome poode olnud lausa mitu. See, mis alles oli, kauples õlle ja küpsistega, kommid ja leivaga. Üle tee, praeguse joomakoha Krooks ruumes asus piima- ja lihapood. Tookord katsid seal põrandaid heledad keraamilised plaadid, millelt oli liharaiumise verd hõlbus minema uhta, tagaseinas asus valges kitlis tädiga lett. Kohe, kui midagi müügile saabus, keris laiale poepõrandale end rõngasse saba, mis kuulus vene ajal poe juurde sama kindlalt nagu tänapäeva kaubanduskeskuse hängiv koolinoor. Inimesed tulid kokku, võtsid sõnagi lausumata rivvi ja hakkasid seisma, tehes iga minutikese tagant kukesammu edasi ja vaadates igatsevalt läbi akna tänavale. Poes oli saadaval kahte-kolme kaubaartiklit, milleks olid näiteks vorst, hapukoor ja piim. Ja kõik. Sa kas tahtsid ühte neist kolmest või tegid minekut.” (Voolaid 2014: 74–77)

Ka Hannes Võrno käsitleb oma teoses Poisi lugu Toome poodu ja kohalikke alkoholilembelisi püsikliente: “Nii oli võitlus alkoholismiga jõudnud faasi, kus inimesed seisid töö ajal kärakasabas ning kui seda anti – võeti nii-palju, kui kanda jaksati või taskutes raha oli.” Võrno kirjeldab argipäeva: “Tol päeval oli puldankattega ZIL kastiauto, mida hulk mehi Tähtveres õlletehase värava taga andunult ootas, liikunud Toome poodi. See oli jalameestest ootajatele sisuliselt loteriivõit, sest ilma autota või sääreväristajaga vennikesel ei jätkunudki

üldjuhul rohkem võhma õlletehase auto jälitamiseks – Toome pood oli tehasest mööda Tähtvere mäe alla ning normaalse sõrgiga liikudes ei kadunud meestel auto silmist. Henri ja Tormi olid täiesti puhtjuhuslikult sel ajal poe juurde sattunud, kui nägid Tähtvere mäest ebatervelt kiirel sammul laskuvaid mehi. Nendega koos veeres allamäge ka täislastis ZIL. Piduritest susinal õhku välja laskev kaubaauto keeras, nagu ainult väga kõvadele meestele oli lubatud, ilma suunatud näitamata kahe kitsa puulobudiku vahele. Liiklus seiskus. Inimesed täistuubitud liinibussis nõksatasid, kõik jälgisid, kuidas suur masin urisedes, suur puust kast-tagumik urvi, kahe kooruva värviga puumaja vahele tagurdas. Ning kuigi õllekaste polnud hakatud veel mahagi tõstma, hakkas järjekord juba nihelema.” (Võrno 2009: 143–144)

Ka Urmas Vadi on Toome poest kirjutanud: “John otsustas rullimise küll ära jätta, aga läks ikkagi Toome poodi. See oli mingil imekombel veel alles ja umbes samasugune nagu ta mäletas. Ainult ei olnud enam kolme koonusekujulist klaasist toru, millest sai ise mahla lasta ja kohapeal juua. Aga Kelluke oli olemas.”. Mahlakoonused on see, mida paljud Toome poest mäletavad. (Vadi 2012: 37)

Dagmar Lamp on oma katkendiga teosest “Naistest, lihtsalt” hästi kokku võtnud tänavapoodide intiimsuse: “Kell läheneb südaööle, kui leiame end minu pisikesest Supilinna korterist tänavatolmusel aknal kõõlumas. Me loendame Herne poe poole jalutavaid inimesi ning räägime kordamööda üksteisele nende kohta lugusid.” (Lamp 2011: 52)

Ka Anna hints on kirjeldanud Herne poe lähedast elu: “Tudengid on alalised Supika elanikud. On põlisisukaid, on neid, kes niisama külas käivad. On neid, kes Zavoodist üle mäe Herne juurde käivad, sest Hernest „ikka saab”. Suitsu, juua, vorsti, juua, juua, juua. Ka öösel. Eriti öösel. Ja mõned kabistavad uniseid müüjapiigasid nii palju, kui see läbi luugi võimalik on.” (Valk 2006: 356)

Mika Keränen aga käsitles Supilinna huligaane, kes ka Herne poe seinu täis kritseldavad: “Lõpuks juhtus see mis alati ehk kõht läks tühjaks. Olav otsustas külastada Herne poodi. Samal ajal võis ju uurida, mida teab poerahvas Supilinna tänavakunstist. Poemüüja Aino rääkis, et tänavakunstist ei tea ta mitte muhvi, aga sodimisega on nad kogu aeg kimpus. Ta ütles, et nendele pättidele, kes mökerdavad öösiti Herne poe seinu, kuluks ära korralik keretäis. Videovalve oli küll aidanud osa probleeme lahendada, aga sinna, kuhu kaamerasilm ei ulatunud, tekkisid võikad kritseldused.” (Keränen 2019: 34)

4. TEOS “TARTU KODUKAUPLUSED”

4.1 Ajaloo kunstis kujutamine

Ajaloo kujutamist kunstis on lahatud üllatavalt vähe. Levinuim trend on ajaloolised maalid kuid fotograafia käsitleb ajalugu enamasti dokumentalistika vormis. See tähendab, et jäädvustatakse olevikku kui mineviku tulemit aga minevikku ennast tööprotsessi tihti ei kaasata. Populaarne on küll oleviku ja mineviku võrdlemine, kus kahte või enam fotot kõrvutatakse aga ajaperioodide kokkusulutamist, tõlgendamist ja rekonstruktsioonimist on vähem.

Ajalugu tagantjärele visuaalselt kujutades tuleb arvestada, et iga detail on tähtis ja kõik mida vaataja näeb, tähendab talle midagi. Mart Kuldklipp seletab oma tekstis “Ajaloopilt ja ajaloomälu” väga hästi kui keerukas on pildis edasi anda minevikku: “Samuti oluline ajaloo kujutamise seisukohalt pildikeele konkretiseeriv iseloom, mis tahes-tahtmata nõuab kunstnikult mingite lünkade täitmist. Kui kirjalikus ajalookäsitluses – olgu see ilukirjanduslik või akadeemiline – on võimalik mitteteadaolevatest üksikasjadest (nt Madisepäeva lahingu täpne asukoht või eestlaste vanema Lembitu välimus) vaikides mööda minna, siis visuaalne kujutus nõuab vähemalt mingisuguse oletuse ja sellega seotud valikute tegemist.” (Kuldklipp 2018)

Kuna kunst on väga emotsionaalne ja looja annab teostega tihti edasi oma subjektiivseid maailmavaateid, pole ajalugu käsitlevad kunstiteosed väga objektiivsed. “...Tegemist on olnud võrdlemisi politiseeritud žanriga, milles piirid n-ö tõsise kunsti ja propaganda vahel on olnud ähmased. Tulemuseks on, et ajaloopilt kipub tihtipeale olema veidi banaalne, pigem mingit ajalookäsitlust illustreeriv-legitimeeriv, kui kahtluse alla seadev nähe – see aga ei muuda seda veel vähehuvitavaks, kuna kuskil peitub legitimeerimisvajaduse taga ka võimalik kriitika, millele vastatakse või mida ennetatakse.” (Kuldklipp 2018)

Fotograafias saab minevikku käsitleda vaid dokumentalistiliselt, fotolavastusena või fotot töödeldes. Seetõttu on fotograafia meediumina limiteeriv, kuid teatud piirangud inspireerivad eksperimentaalsuseks.

4.2 Teose loomisprotsess

Teose algne idee tekkis aastal 2015, kui olime tolle aegse klassiõega tema juurde jalutamas. Pärna ja Pika tänava nurgal seisis pisikene puumaja, mille konstruktsioon oli eri suundades kõveraks vajunud. Ehitist kaunistas silt “Kelly pood” ja ust silt “Sulgeme septembris”. Nentisin klassiõele, et september on juba läbi. Selle peale ta vastas, et see pood suleti juba mitu aastat tagasi. Edasi jalutades mõtisklesin enda

lapsepõlve kodupoest- Kloostri poest. Kuna väikepoed sümboliseerivad möödunud ajajärku, otsustasin mingi hetk veel alles olevad poesildid üles pildistada. Aastast 2015 on idee pidevalt muutusi läbi elanud, siltide pildistamisest sai tervete hoonete pildistamine ja projekti käigus jõudis mõte fotokollaaži tegemisele.

Pildistamist alustasin poodidest, mida ise teadsin juba varasemalt. Hiljem avastasin veel väikepoode jalutusretkedel ja hakates uurimistööd kirjutama otsisin juba teadlikult välja nende aadressid. Pildistasin üles ka tühjad platsid, kus enne olid poehooned olnud aga pildistamise hetkeks oli vaid tühjus. Hooned said üles pildistatud mitme eri nurga alt, et oleks lihtsam neid fototöötleses kokku sulatada. Kuna pildistamise protsess võttis aset enne kirjalikku osa ja selle ajal, teadsin, et ma pole kursis teiste inimeste tunnete ja arvamustega Tartu väikekaupluste kohta. Seetõttu pildistasin üles võimalikult palju hooneid, mille kohta andmed kinnitasid, et seal olevat pood tegutsenud. Kuna fotosid on palju, on soovi korral võimalik kollaažidest ka seeria teha.

Visuaalses teoses tahtsin lähtuda tartlaste mälestustest, seetõttu tegelesin kõigepealt töö kirjaliku osaga ja seejärel intensiivsemalt praktilise osaga.

Algne fotoseeria idee oli pildistada üles kõik mahajäetud väikepoed, millel on veel küljes poesildid, käsitledes fotosid dokumentaalselt. Pärast esimesi pildistamisi aga ei tundunud selline lähenemine esteetiliselt sobilik. Otsustasin, et tahan luua hoopis fotokollaaži. Kuna mahajäetud poode on Tartus palju valisin välja kõige tuntumad, et võimalikult paljud inimesed saaksid teoseid nähes nostalgiat tunda.

Fotokollaaž koosneb autori enda fotodest ja arhiivimaterjalidest. Peamiselt on vanade fotodena kasutatud Johannes Pääsukese fotosid, kuid ka Harry Duglase fotot Kuu poest. Autor otsis fotod Eesti Muuseumide Veebivärava platvormilt. Fotode valikul lähtus autor autorikaitse seadustest ja kasutas ainult fotosid, mis olid märgitud Creative Commons'i litsensi järgi jagatavateks ja muudetavateks. (Creative Commons 2021). Kuna paljud fotod poodidest ei ole arhiivis märgitud märksõnadega “pood”, “kauplus” jne leiti sobilikud fotod määrates asukohaks Tartu ja märksõnaks “maja”, pärast mida sorteeris autor visuaalsel vaatlusel välja fotod kauplustest.

Teose valmimise protsessi käigus tulid ilmsiks ka erinevad raskused ja keerulised valikud. Esimeseks katsumuseks sai juhendaja leidmine, kuna õppejõududel, kes olid teema vastu varem huvi üles näidanud puudus ajaresurss. Ka koroonakriis tekitas raske situatsiooni, kus otsene suhtlus juhendaja ja fotograafia osakonnaga oli raskendatud ja koduõpe tõestas ennast väga demotiveerivalt.

Lisaks sellele on fotokollaaži töötlusfailid ka suhteliselt mahukad, mille tõttu ei saanud autor töötluseks kasutada oma arvutit. Pandeemia tõttu oli ka kooli tehnika kasutamine keerulisem kui tavaliselt, mis pikendas teose töötlesaega märgatavalt.

Nii fotosid, läbitöötamata materjali kui ka mälestusi on väga suures koguses. Seeläbi võib projekti pidada etapiks suuremast uurimusest.

4.3 Teose kirjeldus

Projekti raames loodud teos on 120 cm lai ja 60 cm pikk fotokollaaž. Töö kujutab endast suureks ehitiseks kokku töödeldud hoonet, mis koosneb vanadest arhiivifotodest ja autori enda fotodest Tartu väikekauplustest. Vanad fotod tekitavad kontrasti uuemate fotodega, mis on jäetud värviliseks. Vanadel fotodel on näha inimfiguure kuid uutematel piltidel on kauplused mahajäetud, tekitades tunnetuslik ebakõla.

Ehitiste kokkusulatamine loob täiesti uue vormi. Väikesed kauplused moodustavad kollaažil sarnase kaubandus-*colosseumi*, kui seda on nende hukuks saanud kaubanduskeskused. Vanade poodide kokkusulandumine ja seepiatoonid visualiseerivad mälestuste sürreaalsust ja moonutusi.

Foto on prinditud premium matt fotolõuendile millel on 20mm paksune alusraam. Fotost on ka digitaalversioon, mis on lisa 2.

Arhiivimaterjali võib litsentsi põhiselt ümber töödelda kuid tuleb ka viidata autorile ja muuseumi kogule. Autor kasutas töös järgmisi fotosid:

Pääsuke, Johannes. Maja Turu tänav 23, ERM Fk 349:81, Eesti Rahva Muuseum, <http://www.muis.ee/museaalview/605063>

Pääsuke, Johannes. Hotell "Eestimaa" hoov Kivi tänavas, ERM Fk 349:299, Eesti Rahva Muuseum, <http://www.muis.ee/museaalview/664490>

Pääsuke, Johannes. Maja Peterburi tänav 43, nüüd Narva maantee, ERM Fk 349:341, Eesti Rahva Muuseum, <http://www.muis.ee/museaalview/665279>

Pääsuke, Johannes. Majad Riia tänav 24 - 30, omanik Goldmann, ERM Fk 349:37, Eesti Rahva Muuseum, <http://www.muis.ee/museaalview/603965>

Duglas, Harry. Tartu, Tähe 61, ERM Fk 2058:99, Eesti Rahva Muuseum, <http://www.muis.ee/museaalview/828967>

Pääsuke, Johannes. Maja Peterburi tänav 7, nüüd Narva maantee 25, ERM Fk 349:326, Eesti Rahva Muuseum, <http://www.muis.ee/museaalview/664902>

KOKKUVÕTE

Projekti „Tartu väikekauplused mälus“ eesmärk on edasi kanda Tartu väikekaupluste kultuuri. Töö eesmärgi saavutamiseks uuriti mälu ja koguti ja analüüsiti materjale Tartu väikekauplustest nii vahetust sotsiaalmeediast kui ka arhiividest.

Töö kirjalik osa käsitleb ja võrdleb erinevaid mälu ja arhiivinduse aspekte, väikekaupluste olemust ja ajalugu ning inimeste mälestusi populaarseimatest väikepoodidest. Mälu kirjeldavas peatükis tuuakse välja inimmälu kallutatus negatiivset kiiremini unustada, mis mõjutab ka mälestusi väikekauplustest. Projekti tulemusena selgus, et töö kirjutamise hetkel olid kõige populaarsemad väikepood Toome pood, Herne pood, Tartu pood, Kuu pood ja Ümera pood.

Toome pood on endiselt aktiivne pood, mida on küll suletud aga ajaloo jooksul ka uuesti avatud. Peamiselt on inimestel meelest Toome poest ostetud jäätis ja kommid. Aruteldakse, et ilmselt võrreldes teiste poodidega on Toome kauplus pääsenud sulgemisest tänu oma heale asukohale.

Herne pood on samuti aktiivne pood, millest on saanud üks Supilinna sümboleid. Herne poest meenutatakse jäätise ja alkoholi ostmist, kuid öeldakse, et vajadusel saab sealt kõike.

Tartu pood on nüüdseks suletud kauplus, mis ruutmeetrite arvu järgi tegelikult polnudki väikekauplus. Siiski mäletavad inimesed seda kui väikepoodi. Peamised mälestused Tartu poest on kondiitritooted. Kuna Tartu pood oli suurem, tundus ta mõnele meenutajale ka kõledam.

Kuu pood on legendaarne karlovlaste seas. Kauplust peetakse kokkusaamise kohaks. Mäletatakse ka palju teisi Kuu poe läheduses olnud väikepoodi, näiteks poepidajate lahku minemu järgset Siilu poodi, mis siiski ei suutnud Kuu poe kõrval kaua püsida.

Ümera pood on väikepoe staatusest nüüdseks arenenud Selveri ketipoeks. Vana versiooni mäletavad veel paljud ja peamiselt meenutatakse Ümera poe kõrval olnud kaljavaati ja taarapunkti. Ümera pood jäi arhiivimaterjalidest silma suure koguse trahvidega.

Peamiselt mäletasid inimesed lapsepõlve ja noorusaja seiku. Arhiivimaterjalides leidub pikemaid ja täpsemaid kirjeldusi kui mälestuste kirjelduses.

Autor käsitleb ka Tartu väikekauplusi kultuuris, näiteks kirjanduses. Kuu poest on kirjutatud rääplugu ja kõige populaarsematest poodidest on kirjutatud paljudes elulooraamatutes.

Projekti teiseks osaks on fotokollaaž Tartu väikekauplustest fotodest. Töö kujutab endast suureks ehitiseks kokku töödeldud hoonet, mis koosneb vanadest arhiivifotodest ja autori enda fotodest Tartu väikekauplustest. Väikesed kauplused moodustavad kollaažil sarnase kaubandus-*colosseumi*, kui seda on nende hukuks saanud kaubanduskeskused. Vanade poodide kokkusulandumine ja seepiatoonid visualiseerivad mälestuste sürreaalsust ja moonutusi.

SUMMARY

The aim of the project “Tartu convenience stores” is to convey the culture of Tartu’s small stores. To reach the goal of the project the author analyzed memory, collected and analyzed materials about the convenience stores from archives and from social media.

The written part of the project addresses and compares different aspects of archival science and memory, the nature and history of convenience stores as well as individual memories about them. In the chapter about memory, the author brings out the fading affect bias, which makes people forget negative memories faster, which also affects the narratives about small convenience stores. As a result of the project the author has figured that the most popular convenience stores of Tartu are Toome store, Herne store, Tartu store, Kuu store and Ümera store.

Toome store is still active, it has been closed and opened again several times. Mainly the memories mention buying ice cream and candy. The public thinks that the Toome store is still active compared to many closed convenience stores due to its good location.

Herne store is also still an active convenience store, which has become one of the symbols of Supilinn. The keywords mentioned about Herne store are ice cream and alcohol, but supposedly it’s possible to find all basic necessities from the shop.

Tartu store is closed and technically does not classify as a convenience store due to its size. However, people still mention it as one. Most mentioned aspect of the Tartu store is the bakery goods. As the Tartu store was bigger than other convenience stores, it did not have the same pleasant atmosphere.

Kuu store is a legendary place among people living in Karlova. The store is considered a meet up place. Many remember other small stores near Kuu store, such as Siilu store which was established after the Kuu store owners broke up. The Siilu store however did not last very long.

Ümera store is no longer a small convenience store but part of a chain. The old small shop is still remembered by many and most mention the local drink called “Kali” alongside the bottle return spot. Mostly the individuals sharing memories told stories from their childhood and youth. The archive materials had longer and more specific descriptions than the shared memories.

The author also takes a look at the mentions of Tartu’s convenience store in culture, for example literature. There’s a rap song about the Kuu store and many of the most popular convenience stores are mentioned in autobiographical books.

The practical side of the project is a photo collage of Tartu's old convenience stores. The visual work represents the small stores combined into a big formation, which resembles a building. The creation consists of old archive photos and of photos shot by the author themselves. The small stores create a large shopping colosseum which resembles malls, which were considered the downfall of small stores. The fusion of buildings and sepia colours of old stores visualize the surreality and distortions of memory.

KASUTATUD KIRJANDUSE LOETELU:

- Kõverjalg, A. (1996). *Õppimise psühholoogia ja meetodika*. Tallinn: Eesti Riigikaitse Akadeemia.
- Boym, S. (2001). *The Future of Nostalgia*. New York: Basic Books.
- Kidron, A. (1997). *Oska olla enda psühholoog*. Tallinn: Valgus.
- Skownorsky, J., Walker, R. (2009). *The Fading Affect Bias: But What the Hell Is It For?* [WWW] <https://www.niu.edu/jskowronski/publications/walkerskownorski2009.pdf> (01.05.2021)
- Soolep, A. (2016). *Mina-määratlevate mälestuste ja subjektiivse heaolu vahelised seosed eakatel*. Tartu Ülikooli Psühholoogia instituut. Tartu. [Urimistöö].
- Tamman, H. (2013). *Mäluepisoodi sotsiaalse jagamise seosed mäletamise subjektiivse ereduse ja isikduse seadumustega*. Tartu Ülikooli Psühholoogia instituut. Tartu. [Seminaritöö].
- Arhiiviseadus* (1998). RT I 1998, 36, 552.
- Rahvusarhiiv* (i.a). *Asutusest*. [WWW] <https://www.ra.ee/rahvusarhiiv/asutusest> (10.05.2021)
- King's College* (i.a). *1. What are Archives?* [WWW] <https://www.kings.cam.ac.uk/archive-centre/introduction-to-archives/a/1> (10.05.2021)
- Rehemaa, T. (2016). *Mis on mugavuspood?* [WWW] <https://keeleabi.eki.ee/?leht=8&id=333> (20.04.2021)
- Lattik, V. (1998). Vürtspoodnik ihkab haljale oksale. *Postimees*, 15. veebruar. [WWW] <https://www.postimees.ee/2536051/vurtspoodnik-ihkab-haljale-oksale> (28.04.2021)
- Äripäev (2001). Uuringufirmad määratlevad müügikohti erinevalt. *Äripäev*, 21. august. [WWW] <https://www.aripaev.ee/uudised/2001/08/20/uuringufirmad-maaratlevad-muugikohti-erinevalt> (28.04.2021)
- Metsallik, R. (2020). Tartu arheoloogiast ja vanemast ehitusloost. [WWW] <https://tartu.ee/en/node/800> (05.05.2021)
- Krinal, V. (1992). *Eesti Majandusajalugu*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Kohler, V. (2013). Ligitõmbavaid nurgapoode meenutavad kinnilöödud uksekohad. *Tartu Postimees*, 26.märts. [WWW] <https://tartu.postimees.ee/1182496/ligitombavaid-nurgapoode-meenutavad-kinniloodud-uksekohad> (08.03.2021)
- Kaubahoov 1870–1880. aastatel. Foto: Carl Schulz. RA, EAA.1843.1.228.185
- Rahvusarhiivi ajaveeb (i.a). Tartu lood: kaubanduselu tuiksoon Kaubahoov. [WWW] <https://blog.ra.ee/naitus/tartu-lood-kaubanduselu-tuiksoon-kaubahoov/> (14.05.2021)
- Lall, A. (1929). Tartu tööstus-kaubanduse tutvustaja. [WWW] <https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:310181/277075/page/1> (25.02.2021)

Postimees (1943). Täna kahe aasta eest: südalinna põlemine 19. ja 20. juuli. *Postimees*, 20. juuli. [WWW] <https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=postimeesew19430720.2.17&e=-1943---1943--et-25-postimeesew-1--txt-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA-kaubahoov> (28.05.2021)

Tonts, A. (2014). *Minu veetlev Tartu*. Vanemuise Fond. [WWW] <https://arhiiv.vanemuine.ee/files/document/2/b348dd343789ba3fdd38a3a96696db82.pdf> (24.04.2021)

Ili, A. (2012). *Tartu lühiülevaade 1998*. Tartu Linnavalitsus. [WWW] https://www.tartu.ee/sites/default/files/uploads/Tartu%20linn/Statistika/Lyhiylevaade_1998.pdf (23.05.2021)

Rozental, V. (2001). Ostukeskuste buum on jõudnud Tartusse. *Äripäev*, 11. jaanuar. [WWW] <https://www.aripaev.ee/uudised/2001/01/10/ostukeskuste-buum-on-joudnud-tartusse>

Uustalu, A. (2006). Väikepoed tahavad Tartu linnapilti alles jääda. *Linnaleht*, 3. märts. [WWW] <https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=linnalehttr20060303.1.8&srpos=1&e=-----et-25--1--txt-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA-%22toome+pood%22>

OÜ Cumulus Consulting (2013). *Uuring "Tartu ja tartlased 2013"*. Tartu Linnavalitsuse Linnaplaneerimise ja maakorralduse osakond. Tartu. [Lõpparuanne].

Aro, K. (2008). *Arvamusuuring „Tartu ja tartlased“ Osa 2: Vastused avatud küsimustele*. Tartu Ülikooli sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut. Tartu. [Uuringutulemuste tabelaruanne].

Kohy, A. (2018). *Linnaökoloogia Karlova elanike näitel*. Eesti Maaülikooli Põllumajandus- ja keskkonnainstituut. Tartu. [Bakalaureusetöö].

Hanson, R. (2006). *Elu Karlovas võrdsitavad väikesed toidupoed*. *Postimees*, 9. august. [WWW] <https://www.postimees.ee/1566989/elu-karlovas-vurtsitavad-vaikesed-toidupoed> (29.01.2021)

Tartu Linnavalitsus (2017). *Tartu linna üldplaneering 2030+*. Tartu Linnavalitsuse linnaplaneerimise ja maakorralduse osakond. [WWW] https://www.tartu.ee/sites/default/files/uploads/Linnaplaneerimine/Tartu_yldplaneering_2017.pdf (25.02.2021)

Kaarna, T-M. (2021). Hei kaas-tartlased! [WWW] <https://www.facebook.com/groups/1416062955340151/permalink/2913031358976629> (01.05.2021)

Must, E. (2020). *Toome pood on keldripood...* [WWW] <https://www.facebook.com/groups/1416062955340151/permalink/2610274335919001> (01.05.2021)

Praakli, K. (2017). *Tervitus!* [WWW] <https://www.facebook.com/groups/1416062955340151/permalink/1873788272900948> (01.05.2021)

Marjul, K. (2014) *Foto*. [WWW] <https://www.facebook.com/groups/1416062955340151/permalink/1419849688294811> (03.05.2021)

Must, E. (2020). *Korduste kordus. Tartu pood...* [WWW] <https://www.facebook.com/groups/1416062955340151/permalink/2704773386469095> (03.05.2021)

Must, E. (2020). *Kuu kohvik.* [WWW] <https://www.facebook.com/groups/1416062955340151/permalink/2812311025715330/> (03.05.2021)

Metsa, Z. (2021). Sõnumivahetus. Tartu (29.04.2021)

Portnoi, G. (2018). *1.Toidupood Ümera...* [WWW] <https://www.facebook.com/groups/1416062955340151/permalink/2075918566021250> (03.05.2021)

Kiljak, M. (2018). *Lapsepõlv tuli meelde!* [WWW] <https://www.facebook.com/groups/1416062955340151/permalink/2131544667125306> (07.05.2021)

Leima, L. (2013). Kiduvad väikepoed. *Tartu Ekspress*, 5. september. [WWW] <https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=tartuekspress20130905.1.4> (11.05.2021)

Liin, A. (2017). Herne pood kutsub supilinalasi igapäevast toidukraami ostma. *Supilinna Tirin*, 19. aprill. [WWW] <https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=supilinnatirin20170410.2.8&srpos=1&e=-----et-25--1--txt-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA-%22Herne+pood%22> (11.05.2021)

Roos, K. (2017). Kauplus, mis on kui kogukonnakeskus. *Supilinna Tirin*, 21. aprill. [WWW] <https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=linnalehttrt20170421.2.6.2&srpos=3&e=-----et-25--1--txt-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA-%22Herne+pood%22> (11.05.2021)

Kohler, V. (2013). Pool sajandit kaubelnud Tartu pood lõpetab tegevuse. *Tartu Postimees*, 15. aprill. [WWW] <https://tartu.postimees.ee/1202236/pool-sajandit-kaubelnud-tartu-pood-lopetab-tegevuse> (11.05.2021)

Pau, M. (2009). Kas Tartu pood on kavas kinni panna? *Tartu Postimees*, 5. september. [WWW] <https://tartu.postimees.ee/159743/kas-tartu-pood-on-kavas-kinni-panna>. (11.05.2021)

Anderson, A. (2012). Erakordse mehe sügav künnivagu lõppes... *Kodu uudised*, 1. mai. [WWW] <https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=koduudised20120501.1.4&srpos=78&e=-----et-25--76--txt-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA-%22tartu+pood%22> (18.05.2021)

Tahula, K. (2013). DELFI FOTOD: Legendaarne Tartu pood sulgeb ukсед. *Ärileht*, 16. aprill. [WWW] <https://arileht.delfi.ee/artikkel/65980370/delfi-fotod-legendaarne-tartu-pood-sulgeb-ukсед> (18.05.2021)

Saar, A. (2012). Requiescat in pace, Tartu pood. *Tartu Postimees*, 3. mai. [WWW] <https://tartu.postimees.ee/1223022/requiescat-in-pace-tartu-pood> (18.05.2021)

Brutus, A. (1933). Toiduainete pood ära anda äräsõidu puhul. *Postimees*, 4. juuli. [WWW] <https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=postimeesew19330704.2.60.5&srpos=8&e=-----et-25--1--txt-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA-t%c3%a4he+61+pood> (10.01.2021)

- L. L. (1995). Komissar Pikaro nimeline AS Pikaro sai trahvi libedate vorstide ia "lubamatult vana" verivorsti eest. Post, 16. veebruar. [WWW] <https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=postrahvatoelinehaal19950216.1.1> (10.01.2021)
- Antsiv, A (1996). Trahvid. *Postimees*, 23. juuli. [WWW] <https://www.postimees.ee/2481953/lastega-reisimine-on-rikaste-lobu-vaesed-sunnismaisteks-hadaabinumbrid-euroopas-tundmatu-autori-teos-muugil-haapsalu-kaubamaja-praanik-piits-baarmenid-peavad-sageli-viskit-kallama-muuja-kastis-klienti-vaasiveega-trahvid-liikluskahju-tasub-ise-m> (21.05.2021)
- Postimees (1998). Probleemsed kommunaalteenused ja toidukaubad, Trahvid. *Postimees*, 19. aprill. [WWW] <https://www.postimees.ee/2541601/probleemsed-kommunaalteenused-ja-toidukaubad-trahvid> (08.05.2021)
- Olesk, P. (2006). Peeter Olesk: Tervishoiust välispidiselt, alkoholist seestpidi. *Postimees*, 7. august. [WWW] <https://www.postimees.ee/1566355/peeter-olesk-tervishoiust-valispidiselt-alkoholist-seestpidi> (10.05.2021)
- LL (2005). Ümera poes alustab Comarket. *Linnaleht*, 20. oktoober. [WWW] <https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=linnalehttrt20061020.1.3&srpos=1&e=-----et-25--1--txt-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA-%22%C3%BCmera+kauplus%22> (10.05.2021)
- Ernits, R. (2013). Tartu räppansambel pühendas keldripoele laulu. *ERR*, 25. aprill. [WWW] <https://menu.err.ee/262400/tartu-rappansambel-puhendas-keldripoele-laulu> (10.05.2021)
- Tartu Linnaraamatukogu (2005). *Tartu ilukirjanduses*. [WWW] <https://teele.luts.ee/> (05.02.2021)
- Voolaid, J. (2014). *Hokimängija Tartu linnamüüri*. Tartu: Atlex AS.
- Võrno, H. (2009). *Poisi lugu*. Tartu: Petrone Print.
- Vadi, U. (2012). *Tagasi Eestisse*. Tallinn, Kolm Tarka.
- Lamp, D. (2011). *Naistest, Lihtsalt*. Tartu: Petrone Print.
- Valk, H. (2006). *Supilinn minu elus*. Tartu: Supilinn Selts.
- Keränen, M. (2019). *Soome pitsa. Salaselts Rampsu kümnes juhtum*. Tartu: Keropää
- Kuldkepp, M. (2018). *Ajaloopilt ja ajaloomälu*. [WWW] https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10055939/1/Kuldkepp_Arvustus.pdf (19.05.2021)
- Creative Commons (2021). *Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)*. [WWW] <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/> (21.05.2021)

LISAD

Lisa 1. Praktiline töö

Kaarna, Tuule-Mari. Fotokollaaž "Tartu vanad väikepoed".

Kasutatud fotod:

Kaarna, Tuule-Mari.

Pääsuke, Johannes. Maja Turu tänav 23, ERM Fk 349:81, Eesti Rahva Muuseum,

<http://www.muis.ee/museaalview/605063>

Pääsuke, Johannes. Hotell "Eestimaa" hoov Kivi tänavas, ERM Fk 349:299, Eesti Rahva Muuseum,

<http://www.muis.ee/museaalview/664490>

Pääsuke, Johannes. Maja Peterburi tänav 43, nüüd Narva maantee, ERM Fk 349:341, Eesti Rahva Muuseum, <http://www.muis.ee/museaalview/665279>

Pääsuke, Johannes. Majad Riia tänav 24 - 30, omanik Goldmann, ERM Fk 349:37, Eesti Rahva Muuseum, <http://www.muis.ee/museaalview/603965>

Duglas, Harry. Tartu, Tähe 61, ERM Fk 2058:99, Eesti Rahva Muuseum,

<http://www.muis.ee/museaalview/828967>

Pääsuke, Johannes. Maja Peterburi tänav 7, nüüd Narva maantee 25, ERM Fk 349:326, Eesti Rahva Muuseum, <http://www.muis.ee/museaalview/664902>